

ДОКУМЕНТ ЗА ЈАВНА ПОЛИТИКА

ПРИВАТНОСТ, ИНФОРМИРАЊЕ, И ЈАВНИОТ ИНТЕРЕС:
**ПРАВОТО НА ПРИВАТНОСТ
НАСПРОТИ ПРАВОТО
НА ЈАВНОСТА ДА ЗНАЕ**

**ПРИВАТНОСТ, ИНФОРМИРАЊЕ, И ЈАВНИОТ ИНТЕРЕС:
ПРАВОТО НА ПРИВАТНОСТ НАСПРОТИ
ПРАВОТО НА ЈАВНОСТА ДА ЗНАЕ**

ДОКУМЕНТ ЗА ЈАВНА ПОЛИТИКА

**ПРИВАТНОСТ, ИНФОРМИРАЊЕ, И ЈАВНИОТ ИНТЕРЕС:
ПРАВОТО НА ПРИВАТНОСТ НАСПРОТИ ПРАВОТО НА ЈАВНОСТА ДА ЗНАЕ**

Издавачи: Институт за комуникациски студии
Висока школа за новинарство и за односи со јавноста
Јуриј Гагарин 17/1-1, Скопје, Македонија
www.iks.edu.mk
www.vs.edu.mk

За издавачите: Жанета Трајкоска

Автори: Елена Стојановска, Јована Ананиевска
Уредници: Жанета Трајкоска, Бојан Георгиевски
Дизајн: Љубен Димановски

Печати: Винсент Графика - Скопје
Тираж: 100

British Embassy
Skopje

Подготовката на оваа публикација беше овозможена со поддршка од Британската амбасада во Скопје, во рамките на проектот „Изражување на јавниот интерес: зголемување на моќта на медиумите и граѓаните во штитењето на јавните политики во Македонија.“

Мислењата и ставовите наведени во оваа публикација не ги одразуваат секогаш мислењата и ставовите на Британската амбасада во Скопје.

--CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

316.774:342.727(497.7)

СТОЈАНОВСКА, Елена

Приватност, информирање, и јавниот интерес : правото на приватност наспроти правото на јавноста да знае / [Елена Стојановска, Јована Ананиевска]. - Скопје : Висока школа за новинарство и за односи со јавноста, Институт за комуникациски студии, 2016. - 62 стр. ; 21 см

Фусноти кон текстот. - Белешка за авторите: стр. 59. - Публикацијата е во рамките на проектот: „Изражување на јавниот интерес : зголемување на моќта на медиумите и граѓаните во штитењето на јавните политики во Македонија“. - Библиографија: стр. 53-54

ISBN 978-608-4805-00-7

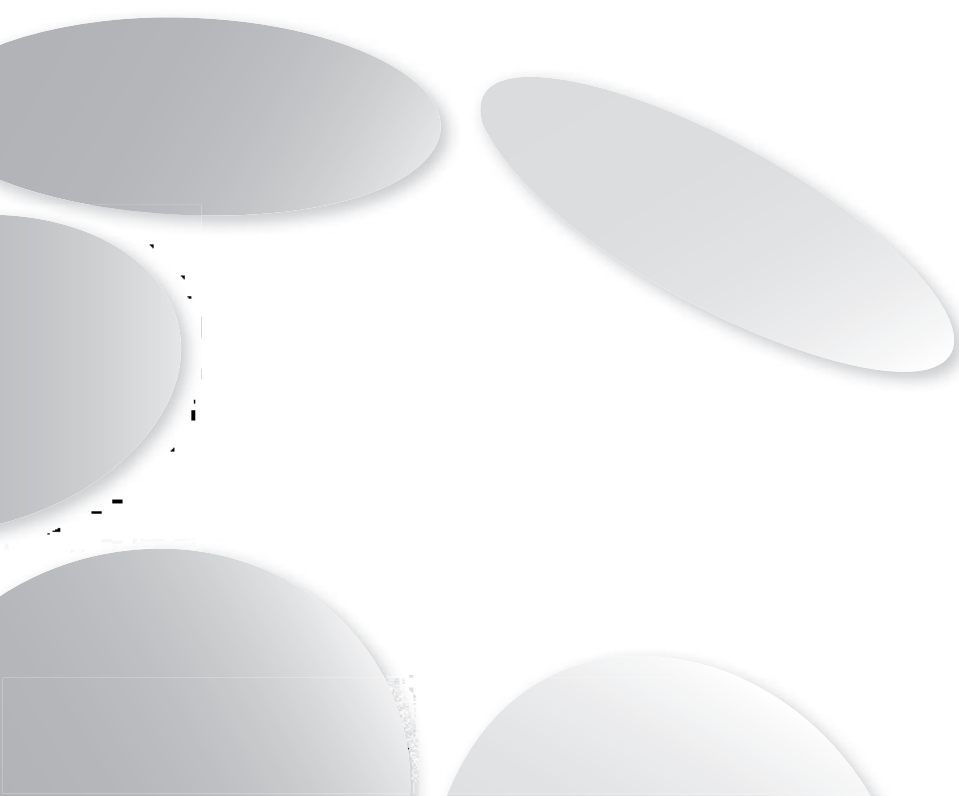
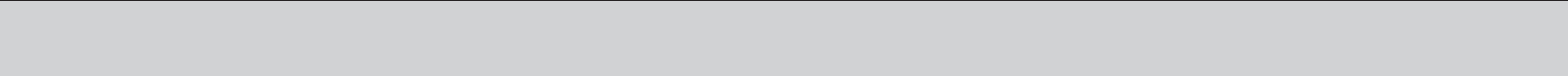
1. Ананиевска, Јована [автор]

а) Медиуми - Информирање - Заштита на човековите права - Македонија б) Јавен интерес - Право на приватност - Македонија
COBISS.MK-ID 100768522

ПРИВАТНОСТ, ИНФОРМИРАЊЕ, И ЈАВНИОТ ИНТЕРЕС: ПРАВОТО НА ПРИВАТНОСТ НАСПРОТИ ПРАВОТО НА ЈАВНОСТА ДА ЗНАЕ

Содржина

Извршно резиме	7
Вовед	9
1 Теоретски постулати и збегаша	11
1.1. Што се подразбира под поимот приватност	11
1.2. Балансот помеѓу правото на приватност и правото на информирање кога се вмешани јавни личности и функционери	13
2 Европска регулативна рамка и стандарди	17
2.1. Европска конвенција за човекови права	17
2.2. Повелба за фундаментални права на ЕУ	18
2.3. Директива 95/46/ЕС на Европскиот Парламент и Советот за заштита на физички лица во врска со обработка на лични податоци и слобода на пренос на таквите податоци	19
2.4. Практиката на Европскиот суд за човекови права	20
3 Анализа на македонското законодавство и стандарди	25
3.1. Закон за заштита на личните податоци	26
3.2. Слободен пристап до информации од јавен карактер	29
3.3. Правото на приватност наспроти јавниот интерес од аспект на собирање податоци и следење комуникации	30
3.4. Закон за следење на комуникациите	33
3.5. Закон за заштита на приватноста	35
3.6. Свиркачите и јавниот интерес	36
4 Улогата на медиумите во воспитување на баланс помеѓу приватноста и јавниот интерес	39
5 Македонски случаи од праксата	43
5.1. Студија на случај: „Сексуални работнички“	43
5.2. Студија на случај: „Сериски убиец“	44
5.3. Студија на случај: „Змиско око“	44
5.4. Студија на случај: „Керка на политичар“	45
5.5. Студија на случај: „Сопственик на медиум“	45
5.6. Студија на случај: „Избирачки список“	46
5.7. Студија на случај: „Директор на градски паркинг“	47
5.8. Студија на случај: „Тајни списоци со јавно достапни податоци“	47
6 Заклучоци	49
7 Прејораки	51
Библиографија	53
За издавачот	55
За проектите	57
Белешка за авторите	59

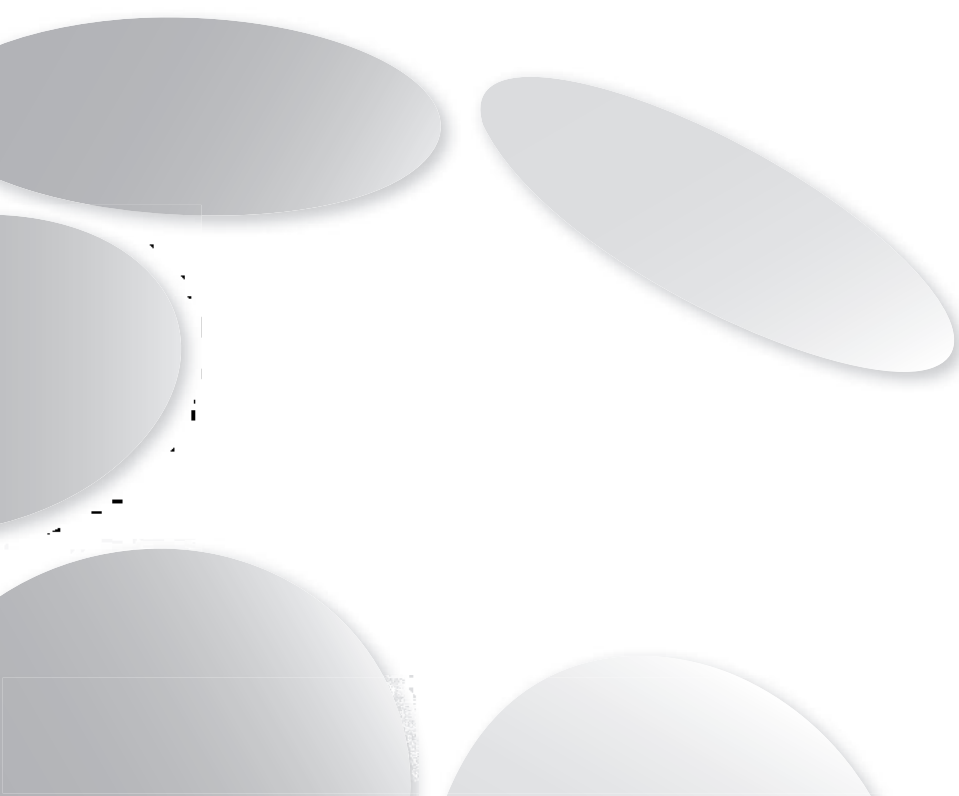
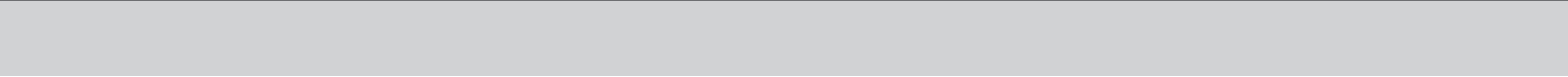
Извршно резиме

Предмет на оваа анализа е прашањето на воспоставување на баланс помеѓу јавниот и приватниот интерес, односно помеѓу правото на приватност и правото на информирање/информираност на јавноста. Целта е преку анализа на европските стандарди поставени во правните акти од областа на заштитата на човековите права и на националните закони кои навлегуваат во сферата на заштита на приватноста да се даде оценка на механизмите кои гарантираат заштита на приватноста, а од друга страна не го ограничуваат правото на информирање. Како показател за важноста на темата, дадени се и примери од праксата на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) кои јасно укажуваат на односот помеѓу приватноста и јавниот интерес како и на поставеноста на правото на приватност наспроти правото на информирање на јавноста и јавниот ин-

терес. Во анализата се вклучени и примерите од праксата на медиумското известување во Република Македонија низ кои се појаснуваат различните ситуации во кои правото на приватност и правото на информирање не се доведени во баланс кој е минимум потребен за да се испочитуваат двете права подеднакво. На крајот, во анализата се конципирани заклучоци и препораки до медиумите, институциите, но и до јавноста, а во насока на правична примена на стандардите за почитување на приватноста.

Истражувањето е реализирано како дел од проектот *„Изразување на јавниот интерес: зголемување на моќта на медиумите и граѓаниите во штипирањето на јавните политики во Македонија“*.

Проектот е поддржан од Британската амбасада во Скопје.

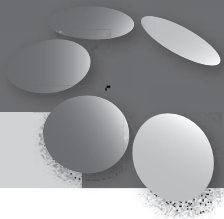
Вовед

Анализата ги третира правото на приватност и правото на информирање на јавноста, предизвиците кои се појавуваат во обидот да се воспостави рамнотежа во уживањето на овие две права и недостатоците кои ја комплицираат веќе постоечката испреплетеност на овие две области. Неретко се случува правото на приватност да биде нарушувано под закрила на правото на информирање на јавноста, дури и кога е тоа неоправдано и непоткрепено со аргументирани причини. Од друга страна пак, личности кои и се познати на јавноста често го „злоупотребуваат“ правото на приватност, односно дури и кога предмет на разгледување за објава се информации кои се од јавен интерес, а поврзани со нив, тие се повикуваат на правото на приватност како „право над сите права“.

Во оваа анализа се тргнува од фактот дека во Република Македонија постојат недостатоци во однос на јасноста и конкретизирањето на правната рамка од оваа област. Клучни прописи од областа на заштитата на приватноста кои се вклучени во оваа анализа се примарно Законот за заштита на личните податоци, и Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер, меѓутоа предмет на анализа се и Законот за електронски комуникации, Законот за следење на комуникациите и Законот за заштита на приватноста, како релевантни правни акти од областа. Анализата ја прикажува и состојбата преку преглед на примери од праксата кои што јасно покажуваат дека дури и постоечката рамка не се применува, но и дека на иста-

та и се потребни промени кои би влијаеле на зајакнување на механизмите за заштита и појасно балансирање помеѓу правото на информирање и правото на приватност.

Иако анализата се концентрира на балансот помеѓу правото на приватност и правото на информирање, истата се обидува да даде мал осврт и на правото на приватност од еден друг аспект кој е исто така значителен а тоа е сеприсутноста на современата комуникациска технологија и начинот на кој граѓаните се потпираат на оваа технологија преку која пренесуваат и ракуваат со лични податоци или податоци кои се од сензитивен карактер. Додека во времето пред технолошкиот напредок да почне да се развива на „експлозивно“ ниво приватноста и податоците беа во целосна контрола на поединецот, тоа е радикално сменето во последните неколку децении. Во добата во која живееме нашите податоци можат да бидат пресретнати и злоупотребени од различни страни со голема леснотија, а линијата помеѓу јавното и приватното се повеќе се истенчува. Парадоксално во поновите случувања и турбуленции на полето на приватноста, е тоа што луѓето во исто време не се ограничуваат во нивното споделување на лични податоци на масовните интернет сервиси (Фејсбук, Твитер итн.), каде што практично го обелоденуваат целиот свој живот пред очите на други лица, т.е. „пријатели“ (честопати лица што воопшто не ги запознале). Така, честопати доаѓа до злоупотреба на овие податоци (пример: објавување на фотографии без дозвола на сопственикот на фотографијата).

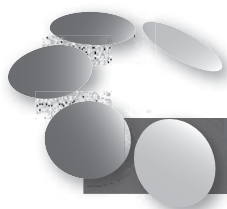
Граѓаните не обрнуваат доволно внимание на фактот дека интензивното користење на алатките кои го олеснуваат секојдневниот живот (електронска пошта, паметни телефони, онлајн плаќања, социјални мрежи и уште многу други видови на сервиси кои денешната технологија ги нуди) доаѓа со свои ризици. Нивното невнимание во заштитата на своите податоци ги остава изложени на злоупотреба, а нивната приватност е константно загрозувана. Од неовластени упади до сензитивни податоци, легално следење на комуникации кое станува се полесно со софтвери кои се дизајнирани да обработуваат огромен број на информации во краток период, понатаму лесно профилирање заради маркетиншки или интрузивни цели, па се до воспоставување контрола над народот, преку масовниот надзор и следењето на комуникации што секојдневно стануваат се полесни. Медиумите имаат огромна улога во овој однос, од причина што тие се тие кои се за-

должени да ја информираат јавноста на транспарентен, точен, и етички исправен начин. Ова подразбира и одговорно ракување со личните податоци на граѓаните, и внимателност при објавување на сензитивни лични информации.

Сепак, покрај медиумите, голема улога играат и одредени тела кои се задолжени да реагираат кога постои злоупотреба на лични податоци или неетичко ракување со сензитивни податоци. Во Република Македонија, оваа улога ја има Дирекцијата за заштита на лични податоци (ДЗЛП), која исто така ја земаме предвид во оваа анализа. Во анализата посебен акцент ќе биде ставен и на случаи од практиката во Република Македонија, каде што приватноста (неоправдано) трпела поради јавниот интерес, како и анализа на улогата на некои од актерите задолжени да алармираат и да ја штитат приватноста и личните податоци на тие кои што имаат најголема потреба од оваа заштита – граѓаните.

1

Теоретски постулати и гледишта

1.1. Што се подразбира под поимот приватност

Сумирање на приватноста во една единствена дефиниција е практично невозможно. И покрај тоа што за приватноста е пишувано од страна на повеќе меѓународни автори, судии, аналитичари, истражувачи, адвокати итн., се уште не постои консензус за тоа што точно претставува правото на приватност. Дел од причините за ваквата состојба е тоа што поимот приватност може да подразбира различни работи зависно од културата во одредена држава. Приватноста е проблематичен поим за дефинирање и на индивидуално ниво, па така она што е приватност за една индивидуа не е задолжително истото и за некоја друга. Гледајќи на приватноста како заштитено право на секој човек, може да се каже дека станува збор за еден широк концепт кој воспоставува релација помеѓу заштитата на приватноста на човекот и на неговата врска со општеството. Приватноста се смета за суштествена во заштитата на способноста на човекот да развива сопствени ставови и лични односи. Иако многу често на приватноста се гледа како на „право да се биде оставен на мира“ (Warren and Brandeis, 1890), правниот концепт на заштита на приватноста опфаќа поширок обем на права вклучувајќи ја заштитата на приватноста на домот и семејството¹.

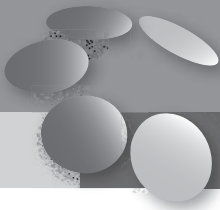
Дел од гледиштата за приватноста се фокусираат на контролата на информациите за еден човек (Parent, 1983), како способност да се дефинира индивидуата врз основа на тоа кога, како и до кој степен информациите поврзани со таа индивидуа се споделуваат со другите². Една од посовремените дефиниции за приватноста е дефиницијата на Вилијам Парент³ според која приватноста е состојба кога не постојат недокументирани лични податоци за една индивидуа познати за или поседувани од другите. Тој посочува дека ја дефинира приватноста како морална вредност на луѓето кои ја ценат индивидуалноста и слободата, а не како морално или легално право на приватност. Според него, личните податоци се факти за личноста кои повеќето од луѓето одбираат да не ги откријат пред другите (најчесто станува збор за податоци кои се однесуваат на здравјето, висината на платата, сексуална ориентација и слично).

Аргументацијата за приватноста често се потпира и на врската со човековото достоинство (Bloustein, 1964), интимноста (Gerstein, 1978), и социјалните односи (Fried, 1970), или како комбинација од овие категории (DeCew, 1997) што создава една широка рамка на сфаќања на приватноста.

1 Rovsek, Jernej, 2005, *The Private and the Public in the Media*, Ljubljana, Institute for Contemporary Social and Political Studies

2 Westin, A., 1967, *Privacy and Freedom*, New York: Atheneum

3 Parent, W., 1983, "Privacy, Morality and the Law", *Philosophy and Public Affairs*

Кога станува збор за приватноста и човековото достоинство, Ворен и Брендајс⁴ тргнуваат од дефинирањето на вредноста – неповредлива личност која претставува суштина на човековото битие, а која во себе ги вклучува индивидуалното достоинство и интегритет, личната автономија и независност. Почитта кон овие вредности е основа врз која се гради концептот за приватност. Нарушувањето на приватноста преку објавување на лични податоци или доверливи информации за личноста, видео надзорот, собирањето на чувствителни лични податоци, не е само прекршување на правото на приватност туку и навреда на човековото достоинство.

Покрај човековото достоинство, интимноста е исто така многу често тесно поврзувана со приватноста. Приватноста како суштествена вредност е задолжително поврзана со развојот на една личност, нејзините морални и социјални карактеристики кои и помагаат да изгради интимни врски со останатите, врски кои се темелат на доверба⁵. Ако се окарактеризира приватноста како е суштинска за одржувањето на интимните врски на доверба тогаш полесно може да се разбере и зошто заканата за нарушување на приватноста во исто време значи и закана за интегритетот на една личност. Токму приватноста и дозволува на личноста да се чувствува слободна во дефинирањето на односите со останатите и во тоа што ќе одлучи да сподели со нив.

Иако врската помеѓу приватноста и интимноста е од голема важност за повеќето теоретичари, не може а да не се разгледува и еден друг аспект на приватноста, а тоа е аспектот на воспоставувањето на социјални односи. Зачувувањето на приватноста е потребно во одржувањето на социјалните односи, а не само во интимните. Приватноста во оваа смисла се однесува на способноста да се контролира кој и што знае за нас, кој може да ни се доближи и да дознае нешто за нас, а со тоа и на способноста да процениме како треба да се однесуваме пред другите се со цел да ги

одржиме и контролираме нашите социјални односи⁶. Во овој контекст се надоврзува и сфаќањето на приватноста како можност за ограничување на пристапот до личните податоци од страна на другите, без разлика на тоа дали станува збор за други личности или пак институции. Според Рут Гависон⁷, приватноста може да се обезбеди на три независни но меѓусебно поврзани начини и тоа: преку обезбедување на тајност, кога никој нема информации за одредена личност, преку анонимност, кога никој не обрнува внимание на одредена личност и преку осаменост, кога никој нема физички пристап до одредена личност. Овој концепт е прилично комплексен и истакнува една важна функција на приватноста, а тоа е промоција на слободата и автономијата на личноста и слободата на општеството.

Различните дефиниции на приватноста и нејзиното поврзување со други човекови и општествени вредности го отвораат прашањето за тоа колкав е всушност обемот на приватноста. Од една страна, на приватноста се гледа како на можност за личен избор за тоа што една личност ќе открие за самата себеси, а од друга страна пак личниот избор може да се смета за анонимен, а приватноста да се обезбеди само со ограничување на пристапот до личните податоци. Сепак, мнозинството на теоретичари сметаат дека приватноста има исклучително широк обем посочувајќи дека врските помеѓу различните приватни интереси и вреднувањето на истите се важни за една индивидуа да може да развие концепт за самата себе и за своите избори⁸. Иако е многу тешко да се дадат јасни насоки за тоа како да се разбере приватноста и зашто е таа важна, може да се каже дека постои консензус кога станува збор за оправдувањето на значењето на приватноста како индивидуален интерес за заштита на личните податоци, личниот простор и личните избори⁹. Добро позната критика кон правото на приватност е дека правото на приватност (треба да) е непостојечко, односно дека секој приватен интерес може еднакво добро да се заштити со правото на сопственост (Thomson, 1975).

4 Warren, S. and Brandeis, L., 1890, "The Right to Privacy," *Harvard Law Review*

5 Fried, C., 1970, *An Anatomy of Values*, Cambridge: Harvard University Press

6 Rachels, J., 1975, "Why Privacy is Important", *Philosophy and Public Affairs*

7 Gavison, R., 1980, "Privacy and the Limits of Law", *Yale Law Journal*

8 Kupfer, J., 1987, "Privacy, Autonomy and Self-Concept", *American Philosophical Quarterly*

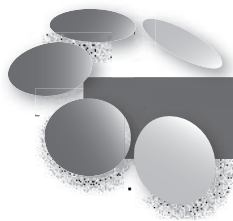
9 Allen, A., 2011, *Unpopular Privacy: What Must We Hide?*, Oxford: Oxford University Press

Обемот на приватноста дополнително се проширува со развојот на информатичката технологија, со порастот на користењето на интернетот и со користењето на системите за надзор што во фокусот на дебата ги става прашањата за индивидуалната приватност и заштитата на приватноста од страна на државата и општеството. Потребата од правно регулирање на заштитата на приватноста како едно од фундаменталните човекови права произлегува од фактот што приватноста станува колективна вредност условена од технолошкиот напредок кој неизбежно наметнува сите индивидуи да имаат можност за сличен степен на приватност¹⁰.

За да може да се обезбеди минимум степен на заштита, при креирањето на законската рамка за заштита на приватноста мора да се земат предвид и културните,

моралните и обичајните вредности на едно општество. Релативноста на приватноста може да се разгледува од два аспекти, првиот го отвора прашањето дали приватноста има иста вредност за сите луѓе или пак нејзината вредност зависи од културните разлики, додека вториот аспект се однесува на тоа дали одредени аспекти од животот се по дефиниција приватни или не¹¹. Една од потешкотиите во дефинирањето на полето на приватноста е токму убедувањето за тоа што е приватност детерминирано од менталитетот во едно општество.

На европско тло, донесената правна рамка за заштита на приватноста претставува основа за креирање на националните закони кои ја регулираат оваа област, но сепак, карактеристиките на секое општество се оние кои ги дефинираат начелата за заштита на приватноста на граѓаните.

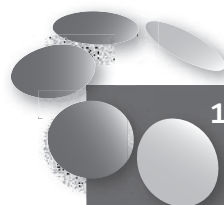

1.2. Балансот помеѓу правото на приватност и правото на информирање кога се вмешани јавни личности и функционери

Кога станува збор за правото на приватност поставено на релација со правото на информираност, како и со слободата на медиумите, многу е едноставно да се заклучи дека меѓусебно се конфронтираат, дека се поставени едно спроти друго и дека едното не може без другото. Сепак, главната тенденција треба да биде воспоставувањето на баланс помеѓу овие две права.

На едната страна е правото на информираност, интересот на граѓаните да бидат информирани, правото на новинарите да ја информираат јавноста, што се едни од постулатите на секое нормално демократско општество. На другата страна го имаме правото на заштита на приватноста, правото на заштита на личните податоци, и личниот и морален интегритет на секој поединец. Фактот што има многу потешкотии во пронаоѓање на балансот помеѓу овие две права, и начинот на кој можат истовремено да бидат заштитени, укажуваат на потребата од постигнување на токму истото.

Основните карактеристики на демократијата - правото на информирање, слободата на комуницирање и потребата за транспарентност – колку и да се круцијални за постоење на информирана и квалитетна дебата за јавните политики кои ги засегаат граѓаните, не треба да ја елиминираат потребата за приватност, правото на развој на сопствената личност, правото на развој на својата сфера на приватност и правото на почитување на достоинството¹².

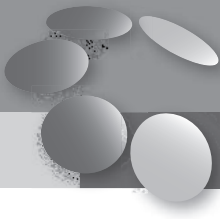
1.2.1. Улогата на медиумите и новинарите во балансирањето помеѓу приватноста и информирањето на јавноста

Воспоставувањето на балансот помеѓу приватниот и јавниот интерес е особено потребно кога станува збор за достапноста

10 Regan, P., 1995, *Legislating Privacy*, Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press

11 Schoeman, F., (ed.), 1984, *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, Cambridge: Cambridge University Press

12 Mendell T., 1999, *The right of the public to know and freedom of entertainment*, Strasbourg, Council of Europe

и јавното објавување на лични податоци и информации за приватниот живот на јавните личности наспроти останатите. Потребата за задоволување на јавниот интерес честопати страда од потребата за ексклузивност па медиумите објавуваат лични но и интимни податоци за јавни личности но и за личности кои не и се познати на јавноста, а чии постапки се од јавен интерес. Клучната улога во овој процес несомнено ја имаат новинарите и медиумите, кои ја имаат понекогаш тешката задача да внимаваат на тоа да информираат за важни прашања од јавен интерес без притоа да навлезат во нарушување на некои индивидуални права, како што е правото на приватност. Медиумската политика која се гради врз концептот на јавниот интерес се фокусира на јакнење на придонесот на медиумите во доброто владеење и отчетноста, во партиципативната комуникација, културниот плурализам и општествениот активизам. Добрата информираност на граѓаните пак, придонесува за нивно активно вклучување во општествените процеси и за демократизација на политиката¹³.

Градењето на ваквата медиумска политика мора да се потпира на неколку основни предуслови поставени во правната и политичката рамка на едно демократско општество и во општото медиумско окружување, како на пример: слобода на изразувањето, пристап до информации од јавен карактер, независност на медиумите, плурализам на медиумите и разновидност на медиумските содржини, пристап на медиумите до што поширока публика и одржливи извори на финансирање на медиумите.

Почитувањето на слободата на изразувањето во едно општество има основно значење за остварување на потенцијалот на медиумите да придонесуваат во доброто владеење и општествениот развој. Или, поинаку кажано, слободните медиуми се столбови на демократијата и доброто владеење. Правото на слободно изразување е тесно поврзано со правото на граѓаните да биде информирани, односно на „правото на јавноста да знае“. Оттаму, улогата на медиумите е клучна во овозможување на остварувањето на ова право на јавноста да биде информирана, со цел креирање на се-

опфатна граѓанска дебата. Спречувањето на новинарите да истражуваат и да извествуваат за теми од јавен интерес сериозно може да ја компромитира нивната улога во демократското општество. Сепак, мора да се има предвид дека и слободата на изразувањето не е неограничена. Во ниту една земја не е дозволено да се шират злонамерни лаги за да се наруши нечиј углед, а особено не е допуштено да се шири омраза врз верска, етничка, полова или друг вид основа.

Новинарите треба да прават разлика помеѓу јавните личности “*par excellence*”, односно јавни личности кои извршуваат политичка или јавна функција и јавните личности кои се популарни, а не извршуваат политичка или јавна функција. Доколку личните податоци кои се однесуваат на јавни личности кои не се јавни “*par excellence*”, не се релевантни за да се пренесе одредена вест и не се од јавен интерес, тогаш најчесто истите не треба да бидат објавени. Во оваа смисла треба да се напомене дека љубопитноста на јавноста не може да биде сфатена како јавен интерес. Дополнително, заштитата на личните податоци на “обичниот граѓанин” и јавните личности е различна. Условот за почитување на приватноста е автоматски редуциран за онолку колку што самото лице е навлезено во јавниот живот или има контакт со други заштитени интереси. Во принцип, податоците на јавните личности можат да бидат објавени без изрична согласност на истите. Сепак, ова правило не е апсолутно, и постојат исклучоци според кои истото не би требало да биде сторено.

Според една од поисцрпните анализи за медиумите и почитувањето на приватноста, направена од страна на Словенечкиот орган за заштита на личните податоци и слободен пристап до информации од јавен карактер¹⁴, праксата разликува **апсолутни** и **релативни** лица на јавниот живот. Првата група (апсолутни лица) вклучува лица кои се постојано под окото на јавноста заради нивната функција и улога во општеството (политичари, глумци, професионални спортисти, владини претставници и др.). Втората група на (релативни) лица на јавниот живот се оние кои се интересни за

13 Buckley, Duer, Mendel and O'Siochru, 2008, *Broadcasting, Voice and Accountability*, Washington, University of Michigan Press

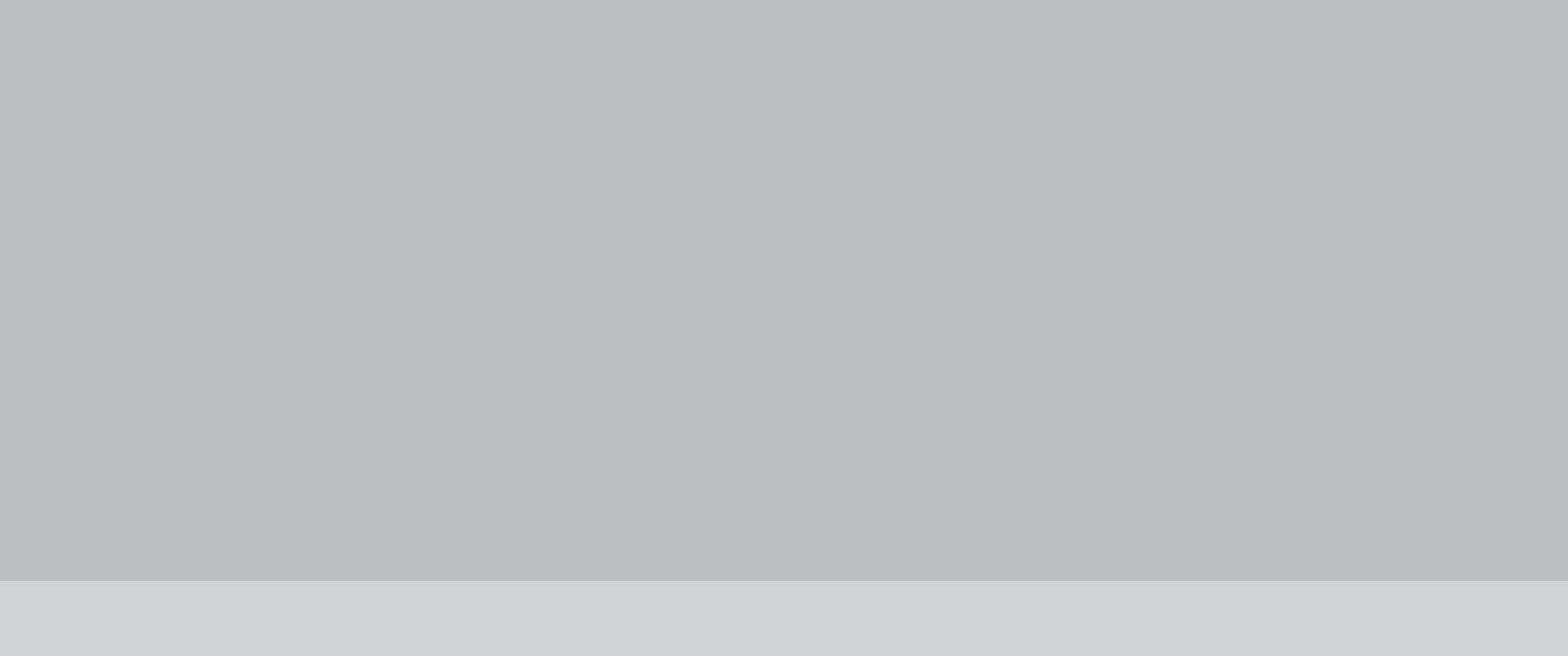
14 Lidija Koman Perenic and the Information Commissioner Slovenia, 2008, *Media and the Protection of Personal Data*, Ljubljana, Information Commissioner Slovenia

јавноста повремено, заради нивната поврзаност со конкретен настан (победници на одреден настан, добитници на лото, криминалци). Податоците на релативните јавни личности може да бидат објавени само кога постои оправдан јавен интерес поврзан со одреден настан. Ова, исто така важи за објавување на информации поврзани со сторители на кривични дела за кои постапката е веќе завршена или пак за факти кои се случиле одамна бидејќи во такви случаи не постои правен интерес. Сензационализмот со објавувањето на некорисни информации може да биде толериран во определени ситуации, било за апсолутни или релативни јавни личности, но не со цел да се повредува нивното право на приватност, и да се нарушува нивниот приватен живот.

Правото и обврската на медиумите во информирањето на јавноста зависи од нивната автентичност. Луѓето имаат право да бидат точно информирани што ќе придонесе да изградат свој став за општествените случувања што ќе ја подобри нивната партиципација во општествените процесит, и ќе поттикне критичко размислување. Иако брзината на информацијата е често многу важна за медиумите, информацијата може да биде корисна само ако можеме да и веруваме. Ова не значи дека треба да се изнесуваат само објективни факти; но како и да е, објавените факти треба да бидат проверени, носителот на информацијата треба да ја исполни обврската за точност на информацијата. Навремената проверка на собраните информации – опишана во детали во Кодексот на новинари – не е секогаш потребна. Исклучоци во однос на претходно споменатото се случуваат кога новинарот открива одреден податок од државен орган, на пример на прес конференција или во билтените на некој државен орган. Во ваков случај се смета дека информацијата е проверена и дури ако информацијата е неточна или заштитата на приватноста е повредена, новинарот има поделена одговорност со државниот орган кој ја изнел информацијата.

Според анализата на
Лидија Коман Перениќ¹⁵

ситуацијата е поинаква во случај на изразување на мислење или коментирање кога е вклучена силна субјективна компонента и е тешко да се одреди дали е изворна или не. Правото на изразување на сопственото мислење е пошироко отколку правото на информација и поединецот има право да го изрази неговото / нејзиното мислење дури и да не го подели со останатите. Како и да е, постојат граници во оваа област. Мислењето не треба да биде навредливо спрема поединецот. Секоја личност треба да дискутира на начин што одговара на едно цивилизирано општество и да биде во согласност со добрите манири и однесување. Но, дискусијата може да биде емоционална, конкретно како одговор на предизвик. Постои помала толеранција во политичките дискусии со недемократски тон што води до несакани последици кои не можат да бидат поддржани. Политичарите не се одметници; оттука, дебатите треба да бидат објективни, култивизирани и потребно е да го почитуваат човековото достоинство. Слободата на изразување иако ограничена, сепак, е важна за јавниот интерес, но постојат неколку ограничувања (исто така валидни во случај на пренесување на фактите и мислењата). Негативните мислења интересни за поединци, а не за целата јавност иако тие претставуваат чиста забава, не се дозволени. Затоа, медиумите може да објават вести и мислења внимателно проверени и кои содржат објективен интерес дури и кога тие навлегуваат во приватноста на поединецот. Колку повеќе овие вести и мислења навлегуваат во приватноста, дотолку имаат помалку простор за објавување.

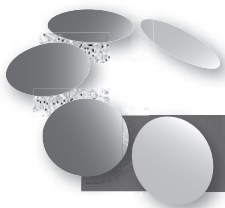

Европска регулаторна рамка и стандарди

Индивидуалните права и слободи кои се гарантираат со европските правни документи секогаш се опишани на еден генерален начин што придонесува за широко толкување и нејасни дефиниции. За да не се појават нејаснотии во толкувањето, националните законодавства се должни да ги до-

прецизираат одредбите и да предвидат јасни насоки за примена на правните стандарди.

Правото на заштита на приватноста и правото на слобода на изразување како индивидуални права се гарантираат во Европската конвенција за човекови права и во Повелбата за фундаментални права на ЕУ.

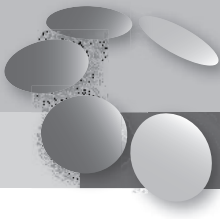
2.1. Европска конвенција за човекови права¹⁶

Согласно членот 8 од Европската конвенција за човекови права „секој има право на почитување на негово/и приватен и семеен живот, домој и семејност. Нема да биде никаво мешање од страна на јавната власт при остварувањето на ова право, освен во согласност со законот и доколку е тоа неопходно во едно демократско општество за заштита на националната безбедност, јавната сигурност или економската благосостојба во земјата, за спречување на немири или извршување на кривично дело, за заштита на здравјето и моралот, или за заштита на правата и слободите на другите“.

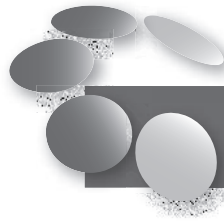
Вака поставениот член опфаќа поширок спектар на човекови права, тргнувајќи пред се од семејниот живот и неповредливоста на домот па се до комуникацијата, а приватноста се подразбира како составен и неодвоив дел од овие права.

Иако не е детално разработено во овој член, правото на приватност согласно праксата на Европскиот суд за човекови права, се толкува прилично широко и ги вклучува: физичкиот и психолошкиот интегритет на личноста, вклучувајќи го медицинскиот третман и физичките прегледи и менталното здравје; аспекти на физичкиот

¹⁶ http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

и социјалниот идентитет на лицето, вклучително и заплenuвање на документи кои се потребни за да се докаже нечиј идентитет; име и презиме на лицето; право на слика и на фотографија на лицето; углед на лицето; родов идентитет, вклучително и правото на правно признавање на постоперативните транссексуалци; сексуална ориентација; сексуалниот живот; правото да се остварат и развиваат врски со други човечки суштества и со надворешниот свет; социјални врски помеѓу сместените мигранти и заедниците во кои живеат независно од постоење или непостоење на “семеен живот”; емотивна врска помеѓу две лица од ист пол; право на личен развој и лична автономија, иако ова не ја покрива секоја јавна активност во која лицето би сакало да се ангажира заедно со други луѓе; право на почит на изборот да се биде родител (во генетска смисла) или не; активности од професионална или деловна природа и ограничувањата кон одредени професии и вработувања; досиеја или податоци од лична и јавна природа собирани или чувани од страна на безбедносните или други државни органи; информации за здравјето на лицето и информации за ризиците врз здравјето на лицето; етничкиот идентитет и правото на членовите на националното малцинство да го задржат својот идентитет и да водат приватен и семеен живот во согласност со своите традиции; информации за лични, верски и философски убедувања; претреси и заплenuвања; запирања и претреси на лице на јавно место; пресретнување на комуникации и телефонски разговори; видео мониторинг на јавни места; сериозни загадувања на животната средина кои потенцијално имаат влијание врз добросостојбата на лицата и го попречуваат уживањето во сопствениот дом што би имало влијание врз нивниот приватен и семеен живот, вклучително и непријатна миризма од депонии, во близина на затвор која допираа до затворската ќелија, а која се смета за единствен простор за живеење кој му е на располагање на затворениот неколку години, како и прашања кои се однесуваат на погреб на членови на семејството.

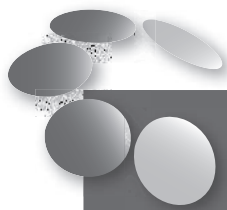
2.2. Повелба за фундаментални права на ЕУ¹⁷

Членот 8 од Повелбата за фундаменталните права на ЕУ се однесува на заштитата на личните податоци и претставува еден вид на дополнување на Европската конвенција за човекови права со тоа што пошироко го опфаќа правото на приватност.

Согласно Повелбата за фундаменталните права на ЕУ: „секој има право на заштита на личните податоци кои се однесуваат на него / неа. Ваквите податоци мора да се обработуваат само за конкретни цели и со согласност на засегајќото лице или некоја друга легитимна основа утврдена со закон. Секој има право на пристап до податоците собрани за него или неа и право за исправка на истите. Почитувањето на овие правила ќе подлежи на контрола од страна на независен авторитет“.

За разлика од Европската конвенција за човекови права, Повелбата ги поставува и начелата за заштита на личните податоци кои имаат за цел да воспостават услови под кои обработката на личните податоци е правична и законска. Начелата за заштита на личните податоци опфаќаат правично и законито собирање и обработка; ограниченост според цели; неопходност; веродостојност на личните податоци и нивно ажурирање и временски ограничено чување на личните податоци. Вака поставениот член преточен во националната легислатива за заштита на личните податоци ги обврзува оние кои се одговорни да ги почитуваат и применуваат вредностите за заштита на оваа категорија податоци и им доделува право на граѓаните на заштита на личните податоци, доколку ова право биде злоупотребено. И конечно, тоа обезбедува надзор од страна на независни органи за заштита на личните податоци.

¹⁷ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>

2.3. Директива 95/46/ЕС на Европскиот Парламент и Советот за заштита на физички лица во врска со обработка на лични податоци и слобода на пре- нос на таквите податоци¹⁸

Директивата 95/46/ЕС е референтен текст кој на европско ниво ја регулира заштитата на личните податоци и ја поставува регулаторната рамка која има за цел воспоставување на баланс помеѓу високиот степен на заштита на приватноста на индивидуата и слободното движење на тие податоци. За да го постигне тој баланс, Директивата поставува строги ограничувања на собирањето и користењето на собраните лични податоци, а предвидува и секоја земја во ЕУ да формира независно тело задолжено за надзор над обработката на личните податоци.

Генерално Директивата се однесува на личните податоци кои се обработуваат автоматски но и на податоци кои се собираат во хартиена форма. Одредбите на Директивата не се однесуваат на обработка на лични податоци од страна на физички лица, лични податоци собрани заради разни активности во домот како и на активности кои се поврзани со јавната безбедност.

Како клучен пропис од оваа област, Директивата јасно ги прецизира принципите на заштита на личните податоци кои треба да се содржани во секој национален закон за заштита на личните податоци.¹⁹

Кога станува збор за врквата меѓу правото на информирање и правото на заштитата на личните податоци, битно е да се спомене дека Директивата 46/95 на Европската Комисија и Советот има посебна одредба која се однесува токму на медиумите и на новинарите, а од која произлегува дека медиумите и новинарите се „привилегирани“, по однос на почитување на принципите на заштита на личните податоци.

Имено, член 9 од Европската Директива 95/46/ЕС гласи:

„земјите членки ги предвидуваат исклучоците или отстапувањата од одредбите за обработка на личните податоци, што се врши само за новинарски цели или за цели на уметничкото или книжевно изразување, само доколку тие се неопходни за да се реализира правото на приватност, со правилата според кои се раководи слободата на изразувањето.“

Целта на вака поставениот член е да се обезбеди поголема заштита на приватноста на субјектите на личните податоци кога нивните податоци се обработуваат за цели на професионалното новинарство.

Иако е олеснителен, овој исклучок во никој случај не треба да биде злоупотребуван од страна на медиумите, туку напротив, треба да се гради медиумска политика која ќе ги почитува основните права. Медиумската политика која се гради врз концептот на јавниот интерес се фокусира на јакнење на придонесот на медиумите во доброто владеење и отчетноста, во партиципативната комуникација, културниот плурализам и општествениот активизам²⁰.

18 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31995L0046&qid=1457547815346>

19 Личните податоци се обработуваат правично и во согласност со закон, собираат за конкретни, јасни и со закон утврдени цели и се обработуваат на начин што е во согласност со тие цели, тие се соодветни, релевантни и не преобемни во однос на целите заради кои се собираат и обработуваат, точни, целосни и каде што е потребно ажурирани, при што ќе се преземат сите соодветни мерки за бришење или коригирање на податоците што се неточни или нецелосни, имајќи ги предвид целите заради кои биле собрани или обработени и чувани во форма што овозможува идентификација на субјектот на лични податоци, не подолго од што е потребно да се исполнат целите поради кои податоците се собрани за натамошна обработка

20 Buckley, Duer, Mendel and O'Siochru, 2008, Broadcasting, Voice and Accountability, Washington, University of Michigan Press

2.4. Практиката на Европскиот суд за човекови права

Во практиката на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) може да се најдат интересни предмети односно примери каде е констатирана повреда на член 8 од Европската конвенција за човекови права. Во исто време може да се најдат и одлуки каде ЕСЧП одлучува дека изнесувањето или чувањето на одредени информации кои може да се сметаат за лични и приватни е легитимно. Низ праксата на ЕСЧП може да се забележи дека судот се обидува да балансира од случај во случај помеѓу правото на приватност на индивидуите и легитимноста на занемарување на истото поради јавен интерес. Ова значи дека ЕСЧП не познава тренд или рационал на одлучување преку кој може да се претпостави одлуката за одреден случај. Судот оценува дека јавниот интерес во откривањето мора да надвлее над индивидуалното право на приватност, водејќи сметка за целта која треба да се постигне и имајќи ги предвид границите кои ја придружуваат неговата употреба.²¹

Како најпознати и релевантни примери од областа на правото на приватност и јавниот интерес, можеме да ги поделиме случаите на две групи. Правото на јавно инфор-

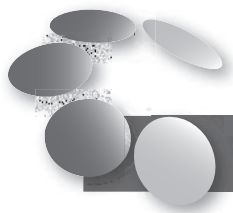
мирање но и правото на државата да користи, употребува или собира информации од приватен карактер. Оваа колекција на лични информации е објаснета како превенција на повреда на националната безбедност, која е претставена како повисока од индивидуалниот интерес. Иако во теоријата има доста дилеми дали ова начело е реално правично или само оставено на слободна интерпретација и злоупотреба на човековите права под маската на национален интерес. Сепак легално ова начело постои и е легитимно, односно, ЕСЧП се води според истото.

ЕСЧП одлучува дали правото на приватност е повредено врз основа на тоа дали:

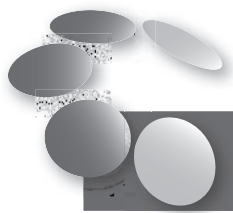
1. Жалбата спаѓа во доменот на еден од заштитените интереси - приватниот живот,
2. Интервенцијата била во согласност со, и пропишана со закон?
3. Потребата од интервенирање е заради постигнување на одредена легитимна цел?
4. Направената интервенција во дадениот случај била неопходна во демократското општество?²²

²¹ Марјана Поповска "Правото на приватност низ практиката на Европскиот суд за човекови права" (104/105)

²² О'Бол, Варбрик, Харис, 2009, стр. 363, 408 и 413

2.4.1. Важни концепти во однос на приватноста кои ги дефинирал ЕСЧП преку својата пракса

2.4.1.1. Приватност наспроти јавен интерес

Кога се работи за јавниот интерес наспроти приватноста, ЕСЧП зазема цврст став во однос на националната регулација на тоа што значи јавен интерес и јасноста на состојбите кога јавниот интерес може да им даде право на институциите да го прекршат правото на приватност на индивидуите. ЕСЧП нагласува дека не е доволна каква било регулатива за да следењето и собирањето на податоци од страна на институциите бидат оправдани. Иако ЕСЧП го признава националниот интерес како суштински сепак пресудите на Европскиот суд водат кон тоа дека истовремено националната регулатива мора да обезбеди превенција од злоупотреби преку заштитни механизми на повеќе нивоа во однос на следењето комуникации и собирањето на податоци за индивидуите.

Во случајот Вебер и Саравиа против Германија (*Weber & Saravia v. Germany*)²³, ЕСЧП посочува на неколку важни сегменти преку кои се обидува да ја спречи можноста за неконтролирана моќ на овластените органи за следење на комуникацијата. Односно, тајноста на следењето остава простор за арбитражност односно неправичност²⁴, па затоа во овој случај наведува дека во домашната легислатива мора да бидат јасно дефинирани природата на казнивите дела за кои може да се нареди следење, дефи-

ниција на категориите на лица чии комуникации може да се следат, времетраењето, процедурата за чување на податоците, мерки на претпазливост во користењето на тие податоци и околностите кога истите може да бидат избришани. Ова е потребно заради превенција на злоупотреби преку заштитни механизми на неколку нивоа а не само преку независен судија.

Понатаму, Законот мора да биде со таков степен на јасност и конкретност што околностите треба да бидат доволно предвидливи за да граѓаните знаат кога нивната комуникација може да бидат следена.

Во случајот пак *Klass & Others v. Germany*²⁵ ЕСЧП го окарактеризира тајното следење како мешање во приватноста. Судот и во овој случај нагласува дека националните закони мора да обезбедат соодветна заштита од неконтролирано мешање на државата во приватноста на поединците и дека не е доволна каква било национална регулатива. Во Малоун против О.К. (*Malone v UK*)²⁶ ЕСЧП повторно нагласува дека квалитетот на законите мора да обезбеди заштита од арбитражност. Токму во овој случај ЕСЧП утврдува дека добивањето на детали за броевите кои биле повикувани, времето на повикот и неговото траење мора да бидат уредени со јасни правни правила кои се однесуваат на начинот и опсегот на практикување на дискрецијата од страна на јавните власти.

Во случајот *Shimovolos v. Russia*²⁷, ЕСЧП констатира повреда на членот 8 од Европската Конвенција бидејќи името на г-дин Шимоволос било регистрирано во база на

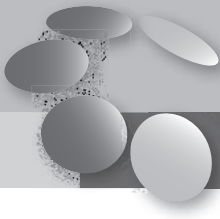
23 *Weber and Saravia v. Germany*, December 2006

24 Во согласност со принципот на супсидијарност, на прво место домашните органи се оние кои треба да обезбедат почитување на фундаменталните права предвидени во Конвенцијата. Поради ова, како општо правило, утврдувањето на фактичката состојба во случајот и толкувањето на домашното право, се работи кои единствено припаѓаат на домашните судови и другите институции, чии констатации и заклучоци во однос на фактичката состојба и толкувањето на правото, се обврзувачки за Судот. Сепак, принципот на ефективност на правата, во целокупниот систем на Конвенцијата, значи дека Судот може и треба да се осигури дека процесот на одлучување кој резултирал со актот на кој жалителот се жали, бил правичен и неарбитражен.

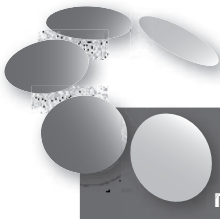
25 *Klass and Others v. Germany*, 6 September 1978

26 *Malone v. the United Kingdom*, 2 August 1984

27 *Shimovolos v. Russia*, 21 June 2011

податоци која се однесува на регистрација на активист за човекови права во таен надзор за следење на неговото движење и можност за негово апсење. Регистрацијата била врз основа на министерска наредба која што не била објавена и не била достапна за јавноста. Поради што луѓето не можеле да знаат зошто поединци биле регистрирани во базата, колкав обем на информации се содржеле и колку долго се чувале и користеле ниту пак кој имал контрола над оваа база на податоци. Повредата е констатирана поради обемот, начинот на собирање и употребата на податоците односно истите се нејасни и непредвидливи, што ги прави спротивни на предвиденото со ЕКЧП.

2.4.1.2. Правото на приватност наспроти правото на информирање и јавниот интерес

Балансот помеѓу овие две права повторно ЕСЧП го воспоставува од случај во случај, без формирање на строги ставови и пракса која наведува кон одреден тренд во насока на приоритизирање на некое од овие права. Судот истовремено воспоставува пракса во однос на забрана за цензура и важноста на јавниот интерес од една страна и правото на приватност и забраната за неосновано прекршување на приватноста, од друга страна. Поради тоа што секој случај носи свои посебни одлики и услови Судот се обидува да балансира поради комплексноста и испреплетеноста на овие два концепти.

ЕСЧП во случајот *Hungarian Civil Liberties Union – TASZ v Hungary*²⁸ констатираше дека приватниот живот на парламентарец не е релевантен во објава на конкретна информација која ја третира како право на слободно изразување, изјавувајќи дека би било фатално доколку политича-

рите имаат можност да ги цензурираат медиумите и јавната дебата во име на нивните лични права. ЕСЧП преку овој случај донесе значителна одлука каде го препозна правото на пристап до официјални документи. Односно, кога јавни тела имаат информации кои се потребни за јавна дебата, спротивно на член 10 од Конвенцијата било да се одбие пристап до овие информации на подносителите на барањето.

Унгарската унија на граѓански слободи поднела барање до Уставниот суд да им даде пристап до жалба од еден пратеник. Жалбата била поврзана со уставноста на одредба од кривичниот законик во однос на прекршоци поврзани со психотропски супстанции. Уставниот суд одбил да ја даде жалбата, образложувајќи дека во жалбата имало “лични податоци”. ЕСЧП констатира дека во случајот монополот на информации на Уставниот суд е вид на цензура за информација која е од јавен интерес.

Во случајот пак *Axel Springer AG v Germany*²⁹, предмет на разгледување било прекршувањето на правото на приватност на германски актер со објавата на слика од неговото апсење за нелегално поседување на дрога на јавен настан.

Германски весник објавил фотографии и во неколку наврати известувал за конекцијата на овој актер и неговата поврзаност со дрога. Во едно известување биле и ставени три слики на насловна страна. Актерот се пожалил пред судот во Германија каде што било одлучено дека приватноста на овој актер била повредена со објавувањето на овие слики. Судот ја забранил објавата на веста и сликите со што на весникот му била досудена казна. Весникот поради тоа се обратил до ЕСЧП тврдејќи дека има повреда на член 10 од Конвенцијата. ЕСЧП констатирал дека актерот е доволно познат и е јавна личност, нагласувајќи дека апсењето е извршено на јавен настан со што забраната на објава на оваа слика е во спротивност со правото на слобода на изразување.

28 *Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) v. Hungary*, 14 April 2009
29 *Axel Springer AG v. Germany*, 7 February 2012

Оваа пресуда на ЕСЧП е од исклучителна важност поради воспоставените принципи за пронаоѓање баланс меѓу слободата на изразување и приватноста и тоа:

- придонесот кон дебатата од општ интерес;
- колку е познато лицето што е предмет на објавувањето;
- претходното однесување на вклучените лица;
- начинот на добивање информации и нивна вистинитост;
- содржината, формата и последиците од објавувањето;
- строгоста на санкциите.

Сепак, во случаите во кои се работи за објавување на фотографии од принцезата од Монако (*Von Hannover v. Germany*) можеме да го забележиме фактот дека Судот одлучува од случај во случај и се концентрира на конкретните услови и факти. Во два различни наврата (во случаи од идентичен карактер) во кои одлучувал ЕСЧП се донесени две различни пресуди. Во еден наврат приватноста на принцезата е констатирана како пресудна, додека во другиот наврат „победил“ јавниот интерес.

Во првиот случај³⁰ принцезата оспорува две серии на фотографии објавени во германскиот печат аргументирајќи дека нејзиното право на приватност е прекршено. Германскиот федерален суд ги отфрлил барањата. ЕСЧП пак, констатира дека

спорните судски одлуки го повредиле правото на принцезата Каролина на почитување на приватниот живот, така како што е гарантирано со членот 8 од конвенцијата.

Домашните судови сметале дека принцезата Каролина е личност „*par excellence*“ во современото општество и, според тоа, нема право на приватност, освен на изолирани места далеку од очите на јавноста. ЕСЧП сметал дека овој стандард би можел да биде соодветен за политичарите што извршуваат официјални функции, но не може да се примени во овој случај. Односно „интересот на јавноста и на печатот се заснова исклучиво врз нејзината припадност на кралското семејство, додека таа самата не извршува никаква официјална функција“.

Во вториот случај³¹ пак ситуацијата е слична, меѓутоа предметните фотографии биле проследени со текст за болеста на принцот Рение од Монако како и на начинот на кој неговото семејство се грижело за него во текот на болеста. Во овој случај ЕСЧП сметал дека „статииите за болеста на принцот Рение Трети, суверенот на Кнежевството Монако во тоа време, и однесувањето на членовите на неговото семејство во текот на болеста“ претставуваат прашање од јавен интерес. Судот пресудил во полза на слободата на изразување, констатирајќи различна цел на објавување на фотографиите во овој случај и претходниот каде се објавени фотографии од принцезата (додека се наоѓала на плажа).

30 Von Hannover v. Germany (No. 1), 2004

31 Von Hannover v. Germany (No. 2), 2012

Анализа на македонското законодавство и стандарди

Иако приватноста како вредност и човеково право е загарантирана со Уставот на Република Македонија³², правната рамка за заштита на личните податоци за прв пат е дефинирана во 2005 година со донесувањето на Законот за заштита на личните податоци³³. Со донесувањето на овој закон воспоставен е еден нов концепт во Република Македонија кој подразбира вклучување на правото на приватност во нашиот правен систем, заштита на правото на приватност на граѓаните, поконкретно заштита на нивните лични податоци. Законот за заштита на личните податоци е во целост усолгасен со Директивата 95/46/ЕС, а со тоа се смета за модерен закон кој ги следи европските стандарди за заштита на едно од фундаменталните човекови права.

Доколку се следи примената на стандардите за заштита на личните податоци од аспект на поставувањето на баланс помеѓу приватниот и јавниот интерес, тогаш неизбежно треба да се земат предвид и Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер³⁴, Законот за медиуми-

те³⁵, како и Кодексот на новинарите³⁶ како составен дел од правната рамка за заштита на приватноста.

Она што отвора дилеми во примената на Законот за заштита на личните податоци е усогласеноста на останатите закони со овој закон. Имено, секој закон кој предвидува собирање и обработка на лични податоци треба да содржи и јасни и прецизни одредби за начинот на кој тие податоци ќе бидат заштитени. Измената и дополнувањето на сите закони кои предвидуваат обработка на лични податоци е процес кој се одвива исклучително споро. Причината за тоа е поставеноста и функционирањето на системот по досега утврдените стандарди што го усложнува текот на проценката за потребите за измени и дополнувања во законите. Покрај измената и дополнувањата на постоечките закони, секако треба да се има предвид и носењето на сосем нови закони кои навлегуваат во сферата на приватноста, нивната оправданост, усогласеност со стандардите за заштита на личните податоци но и нивното влијание врз секојдневното функционирање на општеството.

32 Член 18 „Се гарантираат сигурноста и тајноста на личните податоци. На граѓаните им се гарантира заштита од повреда на личниот интегритет што произлегува од регистрирањето на информации за нив преку обработка на податоците.“

Член 25 – „На секој граѓанин му се гарантира почитување и заштита на приватноста на неговиот личен и семеен живот, на достоинството и угледот.“

33 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/2005, 103/2008, 124/2008, 124/2010, 135/2011, 43/2014 и 153/2015

34 Член 6 предвидува исклучок согласно кој информацијата која содржи личен податок чие откривање би значело повреда на заштитата на личните податоци нема да се смета за информација од јавен карактер

35 Членот 3 предвидува дека „слободата на медиумите особено опфаќа: слобода на изразување на мислења, независност на медиумите, слобода на прибирање, истражување, објавување, избор и пренесување на информации во насока на информирање на јавноста, плурализам и разновидност на медиумите, слобода на проток на информации и отвореност на медиумите за различни мислења, уверувања и за разновидни содржини, достапност до информациите од јавен карактер, почитување на човековата индивидуалност, приватност и достоинство... самостојност на уредникот, новинарот, авторите или креаторите на содржини или програмските соработници и другите лица, а во согласност со правилата на професијата.“

36 Точка 7 од Кодексот на новинарите на Република Македонија – „Новинарот ќе ја почитува приватноста на личноста, освен кога тоа е во спротивност со јавниот интерес. Новинарот е должен да ја почитува личната болка и жалост.“

3.1. Закон за заштита на личните податоци

Дебатата за воспоставување на правна рамка за заштита на личните податоци во Република Македонија е започната во 1994 кога е даден и првиот предлог за носење на закон со кој би се воспоставиле стандарди за заштита на личните податоци. Но овој предлог не беше усвоен, па првиот Закон за заштита на личните податоци беше донесен дури во 2005 година по препорака од Европската унија за законско регулирање на оваа област. Законската рамка за заштита на личните податоци во Република Македонија ја дополнува и Законот за ратификација на Конвенцијата за заштита на физичките лица во поглед на автоматската обработка на личните податоци,³⁷ како и Законот за ратификација на Дополнителниот протокол кон Конвенцијата за заштита на физичките лица во поглед на автоматската обработка на личните податоци, во врска со надзорните тела и прекуграничниот пренос на податоци.³⁸

Со Законот за заштита на личните податоци се предвиде и формирање на независен надзорен орган – **Дирекција за заштита на личните податоци (ДЗЛП)**³⁹ чија функција е токму следењето на примената на законот преку вршење на инспекциски надзор но и преку постапување по барања и претставки од страна на граѓаните кои сметаат дека нивното право на приватност било нарушено.

Воспоставувањето на правна и институционална рамка за заштита на личните податоци претставува исклучително важен момент во историјата на заштитата на човековите права во Република Македонија, но и огромен предизвик. Основните принципи предвидени во Законот треба да бидат лесно применливи во праксата, без разлика дали станува збор за обработка на

лични податоци од страна на контролорите или за развивање на правила и политики на работа кои се тесно поврзани со заштитата на приватноста на граѓаните.

И покрај постоењето на комплексна правна регулатива за заштита на личните податоци, јавното информирање во сите домашни и странски прописи за заштита на личните податоци потпаѓа во категоријата на исклучоци. Токму поради тоа, за целосна и успешна имплементација на законските прописи кои ја гарантираат заштитата на личните податоци од огромно значење е и тоа како (правно) е уредено јавното информирање.

Дефиницијата во Законот за заштита на личните податоци предвидува дека:

“Личен податок” е секоја информација која се однесува на идентификувано физичко лице или физичко лице кое може да се идентификува, а лице кое може да се идентификува е лице чиј идентитет може да се утврди директно или индиректно, посебно врз основа на матичен број на граѓанинот или врз основа на едно или повеќе обележја специфични за неговиот физички, физиолошки, ментален, економски, културен или социјален идентитет“

Личните податоци согласно закон се обработуваат правично, се собираат за конкретни, јасни и со закон утврдени цели и се обработуваат на начин што е во согласност со тие цели. Притоа треба да се води сметка за тоа личните податоци да бидат соодветни, релевантни и не преобемни во однос на целите заради кои се собираат и обработуваат, точни, целосни и каде што е потребно ажурирани, при што ќе се преземат сите соодветни мерки за бришење или коригирање

37 Законот за ратификација на Конвенцијата 108/81 е објавен во „Службен Весник на Република Македонија“ бр.07/2005. Конвенцијата е ратификувана на 24.03.2006 година, а влезе во сила на 01.07.2006 година.

38 Законот за ратификација на Дополнителниот протокол кон Конвенцијата за заштита на физичките лица во поглед на автоматската обработка на личните податоци, во врска со надзорните тела и прекуграничниот пренос на податоци е објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр.103/08. Дополнителниот протокол влезе во сила на 01.01.2009 година.

39 www.dzlp.mk

на податоците што се неточни или нецелосни. Чувањето на личните податоци треба да е во форма што овозможува идентификација на субјектот на лични податоци, не подолго од што е потребно да се исполнат целите поради кои податоците се собрани за натамошна обработка. Почитувањето на овие основни начела на заштита на личните податоци се должност на сите компании, институции и останати субјекти кои собираат и обработуваат лични податоци.

Како и во секој закон, во Законот за заштита на личните податоци (член 4-а) се предвидени исклучоци, а еден од нив го вклучува јавниот интерес како одредница при ценењето на повредата на правото на заштита на личните податоци:

„Одредбиите од овој закон нема да се применуваат врз обработката на личните податоци што се врши за професионално новинарство, само во случај ако јавниот интерес преовладува над приватниот интерес на субјектот на лични податоци.“

Со овој член се врши допрецизирање на исклучоците на примена на одредбите од Законот за заштита на личните податоци во вршењето на професионалното новинарство. Имено, целта на вака поставениот член е да се обезбеди поголема заштита на приватноста на субјектите на личните податоци кога нивните податоци се обработуваат за цели на професионалното новинарство.

Главна интенција на оваа одредба е дека при вршењето на обработка на личните податоци на одреден субјект за цели на професионално новинарство е да се обезбеди претходна согласност од субјектот на личните податоци за истото. Ваквата формулација покажува дека „привилегираната“ положба на новинарите, не значи дека тие не треба да ги почитуваат начелата за заштита на личните податоци, особено имајќи ги предвид член 10 од Европската Конвенција за човекови права каде е регулирана слободата на изразување и ограничувањата на таа слобода и Кодексот на новинарите каде во точка 7 јасно стои дека новинарот ќе ја почитува приватноста на личноста, освен кога е тоа во спротивност со јавниот интерес. Во продолжение на оваа одредба стои дека новинарот е должен да ги почитува личната болка и жалост. Идејата е во

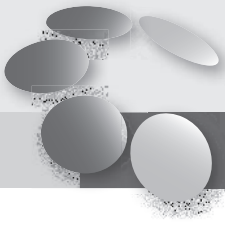
тоа да се процени кога преовладува јавниот интерес, а кога приватниот интерес на личноста.

Генерално, балансот зависи од личната проценка на новинарот или уредникот за тоа што е јавен интерес во моментот кога известуваат за некое прашање. При проценката треба да се има предвид дали темата за која се известува има правен легитимитет, дали околностите наметнуваат почитување на приватноста (Mendell, 1999). Иако Законот за заштита на личните податоци нема целосна примена врз обработката на личните податоци од страна на новинарите, сепак тоа не ги ослободува новинарите од обврската да ги почитуваат начелата за заштита на личните податоци.

Во обид да ги запознае медиумите и да воспостави практика на фер и правично објавување на личните податоци во медиумите, Дирекцијата за заштита на личните податоци на Република Македонија во 2008 година донесе конкретни препораки во кои се содржани основните начела за заштита на личните податоци при нивно медиумско објавување.

- Правична обработка на личните податоци, односно обработка во согласност со закон или по претходно добиена согласност на субјектот на лични податоци;
- Проценка на битноста на информацијата во однос на обемот на објавувањето на личните податоци и поставување на баланс помеѓу слободата на информирање и правото на приватност и заштита на личните податоци.
- Анонимизирање (заматување) на ликови, регистарски таблички и други лични податоци на граѓаните,
- Задолжително анонимизирање (заматување) на ликови и други лични податоци на малолетни лица;
- Објавување на иницијали наместо име и презиме на лицата кои се жртви на несреќи или лица против кои се води судска или управна постапка.

Во овие генерални препораки се содржани општи и посебни ограничувања. Основниот концепт е „битност (важност) на информацијата“. Новинарите мораат да

вршат проценка дали објавувањето на лични податоци кои се содржани во веста е битно, односно дали и без нивното објавување ќе биде постигната целта и конечно, дали објавувањето на личните податоци е од јавен интерес или не.

Друго општо ограничување кое се однесува на новинарските активности е правото на субјектот на лични податоци да не се согласи неговите лични податоци да бидат објавени. Во случаите кога не преовладува јавен интерес за откривање на идентитетот на одредено лице, а доколку тоа лице е дел од некој прилог, новинарот мора да побара негова согласност за објавување на личните податоци.

Чувствителни податоци

Според Законот за заштита на личните податоци сите лични податоци не уживаат подеднаква заштита. Постои и категорија на посебни, чувствителни лични податоци кои имаат и посебна заштита, а тоа се лични податоци кои го откриваат расното или етничко потекло, политичко, верско, филозофско или друго уверување, членството во синдикална организација и податоци што се однесуваат на здравјето на луѓето, вклучувајќи ги и генетските податоци, биометриски податоци или податоци кои се однесуваат на сексуалниот живот. Концептот на „битност на информацијата“ е особено важен во овој случај. Секое споменување на чувствителни податоци треба да се избегнува особено ако се земе предвид дека со Законот за заштита на личните податоци е забранета обработка на посебните категории на лични податоци, освен во исклучителни случаи определени со закон.⁴⁰

Заштита на приватноста на домот или престојувалиштето

Новинарот не смее да влезе и снима во домовите или пак да ги снима пациентите во болниците или затворениците во затворите без нивна претходно добиена согласност. Согласноста на субјектот на личните податоци е начелото кое мора да се почитува. Во случаи кога пациентите во здравствените установи или затворениците во затворите немаат целосна деловна способност, согласноста мора да се бара од нивните старатели или законски застапници.

Јавни личности

Новинарите треба да прават разлика помеѓу јавните личности “*par excellence*”, односно јавни личности кои извршуваат политичка функција и јавните личности кои се популарни, а не извршуваат јавна политичка функција. Доколку личните податоци кои се однесуваат на јавни личности кои не се јавни “*par excellence*”, не се релевантни за да се пренесе одредена вест и не се од јавен интерес, тогаш истите не треба да бидат објавени. Условот за почитување на приватноста е автоматски редуциран за онолку колку што самото лице е навлезено во јавниот живот или има контакт со други заштитени интереси.

Заболени лица

Здравствените податоци влегуваат во категоријата на чувствителни лични податоци, а со тоа и нивната обработка е забранета. Податоците за здравјето на граѓаните но и за јавните личности не смеат да бидат јавно објавувани. Медиумите можат да објавуваат статистички податоци во случаи на епидемии но без притоа да објавуваат лични податоци за заболениите или починатите лица.

Малолетни лица

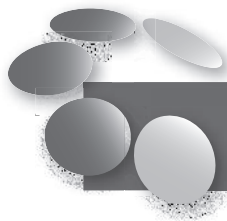
Лични податоци на малолетни лица не смеат да бидат објавени без соодветна заштита, односно замаглување на ликот, дисторзија на гласот и употреба на иницијали. Малолетните лица се лица со ограничена деловна способност, а со самото тоа тие не можат сами да се согласат дали одредена информација за нив ќе биде јавна или не. Согласност за објавување на лични податоци за малолетни лица мора да биде побарана од нивните родители, старатели или законски застапници но дури и кога истата ќе биде добиена, мора да се води сметка за идните импликации од објавувањето на личните податоци на малолетното лице.

Лица против кои се води судска или управна постапка

Снимањето и објавувањето на податоци за лица против кои се води судска или управна постапка е спортивно од Законот за заштита на личните податоци особено ако се земе предвид и непочитувањето на на-

⁴⁰ „Посебни категории на лични податоци“ се лични податоци кои го откриваат расното или етничко потекло, политичко, верско, филозофско или друго уверување, членството во синдикална организација и податоци што се однесуваат на здравјето на луѓето, вклучувајќи ги и генетските податоци, биометриски податоци или податоци кои се однесуваат на или сексуалниот живот“

челото за презумпција на невиност. Јавниот интерес за истражните акции и судските процеси е голем и оправдан, но во секој случај медиумите мораат да обезбедат соодветно анонимизирање на лицата кои се директно инволвирани во постапките кои се сеуште во тек.

3.2. Слободен пристап до информации од јавен карактер

Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер⁴¹ е донесен во Република Македонија во 2006 година, а со него се гарантира правото на граѓаните на слободен пристап од информациите од јавен карактер кој ги создават и со кои располагаат јавните и приватните институции и компании. Несомнено, самото донесување на овој закон значи и придонес за отварање на имателите на информации од јавен карактер кон јавноста, а со неговата примена во периодот од неговото донесување до сега голем дел од информациите од јавен карактер станаа достапни за јавноста. Сепак, проценката за тоа кои информации се од јавен карактер се чини прилично слободна и субјективна, а објавувањето на информациите од јавен карактер од страна на медиумите не секогаш ги следи начелата кои ги гарантира самиот закон.

Поставувањето на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер во корелација со правото на заштита на приватноста неизбежно бара воспоставување на баланс помеѓу јавниот и приватниот интерес. Воспоставувањето на овој баланс е тешко бидејќи секогаш мора да се прави одново, од случај до случај. Она што е клучно е проценката за тоа кои информации од суштинско значење за јавниот интерес. Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер предвидува и исклучоци од слободниот пристап, а еден од нив е токму исклучокот кој се однесува на личните податоци:

„Имателите на информации можат да одбијат барање за пристап до информација

во согласност со закон ако информацијата се однесува на:

- личен податок чие откривање би значело повреда на заштитата на личните податоци...“

Согласно оваа одредба, слободниот пристап до информации од јавен карактер е ограничен онаму каде што објавувањето на лични податоци би значело повреда на приватноста на лицето чии податоци се објавени. Дополнително, во слободниот пристап до информации од јавен карактер се применува и принципот на делумен пристап до информациите согласно кој јавно достапни се податоците кои не ги загрозуваат интересите на правните и физичките лица на кои се однесуваат.

Еден случај од декември 2015 година може да послужи како јасен пример за еден вид на злоупотреба на Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер, односно за слободното толкување на исклучокот кој се однесува на личните податоци. Станува збор за случај кога еден медиум користејќи го овој исклучок, од Антикорупциската комисија ги побара анкетните листови за имотната состојба на неколкумина поранешни функционери и тоа првиот и последниот анкетен лист за имотот. На ова барање Антикорупциската комисија одби да соопшти со колкав имот дошле, а со колкав имот си заминале функционерите со образложение дека:

„именуваното лице повеќе не ја извршува сѐопнатата функција, односно истото нема својство на избрано/именувано лице, а бараните информации содржат лични податоци кои се заштитени со закон, па нивното откривање значи повреда на заштитата на личните податоци и навлегување во приватноста“.

Оваа примена на исклучокот од слободниот пристап до информациите од јавен карактер е нелогична пред се бидејќи согласно Законот за спречување на корупцијата, секој избран или именуван функционер е должен да пополни анкетен лист со имотот на неговото семејство во рок од 30 дена по стапувањето на функцијата, и потоа уште еден анкетен лист, 30 дена по престанокот

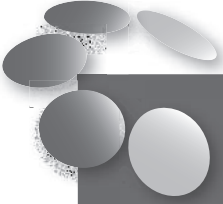
41 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 13/2006, 86/2008, 6/2010, 42/2014 и 148/2015

на функцијата. Законски е предвидено да се пријави и секоја промена во имотната состојба што настанала во меѓувреме. Согласно истиот закон, анкетниот лист е јавен, а менувањето на тој статус не е предвидено.

Покрај законските одредби, апсолутно е важно да се направи проценка на јавниот интерес од објавувањето на податоците за имотот на функционерите, а притоа секогаш може да се анонимизираат личните податоци како што се адресите на недвижниот имот и матичниот број на лицата.

Одговорноста за обезбедување достапност до информациите од јавен карактер е поделена. Пред се, проценката за тоа што ќе биде дадено како информација од јавен карактер е обврска на оној кој првично ја дава информацијата (јавна или приватна институција која го има статусот на имател на информацијата), а потоа и оној кој истата ја објавува или пренесува до пошироката јавност. За полесно воспоставување на баланс помеѓу јавниот и приватниот интерес, воспоставен е уште еден механизам, „тест на штетност“ кој е задолжителен во оној случај кога имателите на информации ќе одобрат пристап до информација која содржи лични податоци. Тестот на штетност практично треба да докаже дека објавувањето на информација која содржи лични податоци има помали последици врз интересот кој се заштитува отколку врз јавниот интерес кој би се задоволил со објавувањето на информацијата.

Трикатниот тест на штетност е воспоставен од страна на Европскиот суд за човекови права како еден вид на гаранција за правична примена на членот 10 од Европската конвенција за човековите права. За правилно определување на ограничувањата на слободниот пристап и на правото на слободно изразување, судот предвидува трикратен тест со кој се проценува пред се 1. Дали ограничувањето е предвидено со закон, 2. Дали ограничувањето исполнува некоја легитимна цел и 3. Ограничувањето мора да биде потребно за да се оправда легитимна цел. Трикатниот тест на штетност како механизам е вклучен во многу европски закони за слободен пристап до информации од јавен карактер токму за олеснување на постигнувањето на баланс помеѓу јавниот и приватниот интерес.

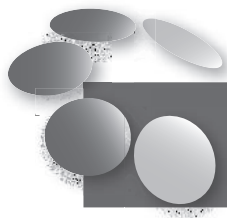

3.3. Правото на приватност наспроти јавниот интерес од аспект на собирање податоци и следење комуникации

Иако Законите кои ќе се обработат во овој дел немаат директно влијание врз балансот на овие две права, сепак се од исклучителна важност во однос на практиката и интерпретацијата на поимот приватност и прекршувањето на приватноста во име на јавниот интерес, иако во одредени ситуации не може јасно да се утврди потребата од нарушување на приватноста за овие цели. И покрај тоа што овој труд нема да навлегува длабоко во насока на овој аспект, сепак цениме дека е од исклучителна важност да дадеме кус осврт и кон овој аспект на нашето законодавство од областа.

Следењето на комуникациите, односно прислушкувањето, во современиот свет од страна на истражните органи и власта се смета за една од најефикасните алатки за борба против криминалот и заштита на националната безбедност. Овој рационал води кон верувањето дека мора да се одречеме од нашата приватност ако сакаме повеќе безбедност („ако нема што да скриеш, нема од што да се плашиш“). Вака срочена, оваа аргументација тешко може да се контролира. На крајот на краиштата, кој не би се одрекол од малку приватност ако знае дека тоа ќе доведе до поголема безбедност за себеси или за општеството во кое живее? Проблемот е што оваа распределба речиси никогаш не е апсолутна, и одрекувањето од едното не води кон поголемо уживање на другото. Впрочем, тоа го покажа и примерот со Едвард Сноуден, кој започна дискусија ширум светот за инвазивните методи кои ги користат светските разузнавачки агенции за да ја нарушат приватноста на граѓаните под оправдување дека истото го прават поради „национална безбедност“. Оттаму, оваа формулација-водилка во донесувањето на законите за следење на комуникациите е подложна на контроверзни интерпретации и злоупотреби кои неретко ги прекршуваат човековите права и приватноста на индивидуите.

Законите кои ќе бидат опфатени во овој дел се **Законот за електронски комуникации**⁴² кој во својот фокус има повеќе сектори, односно регулација на се што е поврзано со обезбедување на услови за електронски комуникации, надлежни органи за надзор, ингеренции и обврски на оператори итн. **Законот за следење на комуникациите**⁴³, кој ги регулира условите во кои правото на приватност се занемарува заради повисока цел, односно национална безбедност, и **Законот за приватност**⁴⁴ кој е донесен во 2015 година, како резултат на скандалот со објавување на снимени телефонски разговори на државни службеници кои откриваат наводно сторување на кривични дела спротивни на јавниот интерес.

3.3.1. Закон за електронските комуникации (ЗЕК)

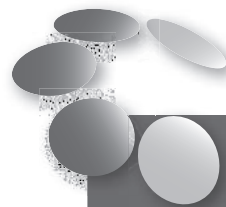
Во глава 18 овој Закон ја регулира безбедноста и интегритетот на јавните електронски комуникациски мрежи и услуги како и заштитата на личните податоци. Она што е специфично за ЗЕК е што истиот предвидува низа обврски за телекомуникациските оператори поврзани со овозможување на услови за следење на комуникациите на корисниците и овозможување пристап на надлежните органи до податоците за корисниците.

Имено, според Законот за електронски комуникации операторите се должни да ги обезбедат сите неопходни технички услови за да овозможат следење на комуникациите во нивните мрежи. Операторите се должни на сопствен трошок да обезбедат и одржуваат опрема, соодветен интерфејс и да воспостават електронски комуникациски видови за пренос до овластениот орган за следење на комуникации, со цел да се овозможи следењето на комуникациите во нивната мрежа.

Операторите имаат обврска да му овозможат на овластениот орган за следење на комуникации, следење на комуникациите

во реално време. Информацијата за следената комуникација треба да биде на располагање веднаш по завршувањето на комуникацијата, а следењето на комуникацијата треба да биде непрекинато за цело време на нејзиното траење. Операторите исто така имаат обврска да обезбедат точно и еднозначно поврзување на информацијата за следената комуникација со содржината на комуникацијата која се следи.

Овој закон неодамна се најде под критика на меѓународната заедница, поради предвидените прекумерни надлежности на службите за безбедност за следење на комуникациите. Една од овие критики беше содржана во Извештајот на експертската група на Европската комисија од јуни 2015 година, каде што се вели дека „На основа на членовите 175 и 176 од Законот за електронски комуникации, секој од трите национални оператори на телекомуникација обезбедува УБК со потребниот технички апарат, што ѝ овозможува да ги преслика директно нивните целосни операциски центри. Како последица, од практична гледна точка, УБК може да пресретнува комуникации директно, автономно и непречено, без разлика на тоа дали има или не судска наредба согласно Законот за следење на комуникациите.“⁴⁵

3.3.1.1. Измените на ЗЕК во 2010: во чиј интерес?

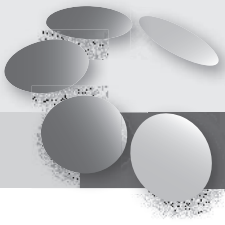
Претходната критика кон ЗЕК се однесува на неколку контрoверзни одредби од истиот закон кои беа усвоени во 2010 година кои им даваа прекумерни надлежности и моќ за следење на комуникациите на надлежните органи. Еден од членовите во измените од 2010 гласеше “На овластениот орган за следење на комуникации операторите на јавни комуникациски мрежи и давателите на јавни комуникациски услуги се должни да му овозможат **постојан и директен пристап до своите електронски комуникациски мрежи, како и услови за самостојно преземање на податоците за сообраќај.**“

42 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 39/2014, 188/2014, 44/2015 и 193/2015

43 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 121/2006; 110/2008 и 116/2012

44 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 196/2015

45 Извештај на експертската група на Европската комисија, 08 Јуни 2015, стр. 5-6. Повеќе на http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf

По донесувањето на овие измени предложени од Владата на РМ, Уставниот суд пресуди дека овој став е прекршување на правото на приватност, поради тоа што овластениот орган не е должен да почитува постапка односно барање пред суд со самото тоа што има директен пристап до комуникациите на корисниците. Ставот 7 и 8 на член 112 од измените каде се обезбедува директен пристап на овластениот орган е прогласен за неуставен на 15-ти декември, 2010 година.⁴⁶

ЗЕК доживеа широка реформа во 2014 (Службен весник на РМ бр. 39/2014) година. Дел од новите одредби на законот повторно му даваат надлежност на овластениот орган директно да ги следи комуникациите при што **операторите се должни да обезбедат пренос**. Иако јазикот (споредено со измените во 2010 година) е видеоизменет, сепак загрижувачки е фактот што Законот обезбедува пренос на комуникации од страна на операторите **кон овластениот орган без претходно потребно барање пред суд**. Односно, измените кои покренала голем број негативни реакции во 2010 година и кои беа прогласени за неуставни, во новиот ЗЕК се вратија во нова форма и ја дозволуваат истата, ако не и поголема инвазивност како и неуставните измени.

Непознато е дали навистина поништените измени имале влијание во праксата односно дали веќе воспоставената технологија која дава директен пристап до комуникациите на овластениот орган била отстранета по донесувањето на одлуката на Уставниот суд дека мерката е неуставна, односно дали во периодот откако била укинатата мерката односно од 2011 до 2014, овластениот орган се уште имал директен пристап? Во својата колумна „Окамовиот меч за прислушувањето“, Новица Наков посочува дека:

„Членовите 175 и 176 од Законот за електронски комуникации се на сила од февруари 2014 година кога е изгласан цитира-

ниот Закон за електронски комуникации (Службен весник на РМ бр. 39/2014). Но, како што чувме од снимките и научивме од новинарските анализи разговорите се водени во различни периоди, и постојат снимки уште од 2011 година. Како се направени овие снимки ако тогаш на ДБК не и било овозможено „директно да ги прелика нивните целосни оперативски центри“?⁴⁷

Од друга страна се јавува проблем и во надзорот над законитоста на примената на мерката. Односно, операторот не е обврзан да побара и утврди постоење на наредба од надлежен суд со која се дозволува овластен орган да ја примени мерката, ниту пак операторот е должен да го проверува или контролира следењето на комуникациите. Единствената обврска што ја има е да ги обезбеди техничките услови за нејзиното спроведување.

Иако Агенцијата за електронски комуникации (АЕК) би требало да е надлежна во поголема мера во однос на надзорот на спроведување на мерката за следење на комуникациите сепак единствено во Законот е предвидено АЕК да реагира во една дефинирана состојба. Владимир Ристовски, советник на директорот во АЕК своевременно изјавил дека Агенцијата според законот од нејзиниот делокруг и според членот 175 од ЗЕК има обврска и може да реагира кај органот или кај телекомуникацискиот оператор во Македонија само ако има проблем во нивната меѓусебна соработка. Таа нивна соработка се однесува на тоа дали операторот на пример го обезбедил соодветниот интерфејс (меѓусебното поврзување на техниката од двете страни) и потребната технологија *“Агенцијата врши надзор само ако некоја од двете страни не известат дека не се вклучува соработката. Во друг случај, не вршме надзор.”⁴⁸*

Во законот за следење на комуникациите според член 6 “Лицето чија комуникација е следена има право да ја оспорува автентичноста на собраните податоци и

⁴⁶ Одлука на Уставен суд (У.бр.139/2010) во однос на измените на ЗЕК од 2010: Судот оцени дека оспорените одредби од Законот не содржат доволно гаранции против евентуална злоупотреба од страна на овластениот орган со дадената техничка можност за континуирано и самостојно следење на содржината на комуникацијата, како и при прибирањето на потребните податоци во врска со остварена комуникација. Ова и од причина што одредбите со кои се уредува областа на следење мора да бидат во доволна мера прецизни и предвидливи, не трпат импровизации и толкување за да не преставуваат закана за следење на секого на кого тој закон може да се примени и да не навлезат на неуставен и незаконит начин во почитувањето на правото на кореспонденцијата и слободата на општење на граѓаните. “Оспорените одредби од Законот, оттука, поради непрецизноста на употребените изрази, недоуреденоста по однос на условите и процедурата во која може да дојде до отстапување на загарантираното уставно право на приватност, според оценка на Судот, преставуваат реална закана од самоволно и произволно мешање на државните органи во приватниот живот и преписката на граѓаните кое што може негативно да се одрази на честа и угледот на граѓаните без за тоа да има реална основа во Уставот и законите. Поради ваквата состојба оспорените одредби, не можат да се интерпретираат како одредби кои ги гарантираат основните слободи и права на човекот и граѓанинот признати во меѓународното право и утврдени со Уставот како темелна вредност на уставниот поредок на Република Македонија.”

⁴⁷ Новица Наков, Колумна “Окамовиот меч за прислушувањето” 04 Јули 2015. Достапно на <http://www.makdenes.org/content/article/27108823.html>

⁴⁸ Горан Наумовски, ПлуСИнфо, “АЕК: Ние реагираме ако има проблем помеѓу МВР и операторот, не контролираме дали има неовластено прислушување”, 13 Февруари 2015

законитоста на постапката за следење на неговите комуникации, во постапка утврдена со Законот за кривичната постапка на Република Македонија.”

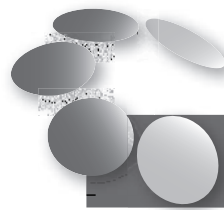
Сепак и ова е проблематично, бидејќи следењето на комуникациите се спроведува тајно и операторите според ЗЕК се должни да се осигураат дека лицето нема да забележи дека комуникацијата му е следена. Тогаш како тоа лице може да ја оспори автентичноста? Секако, предвидено е да ги оспори доколку истите излезат во постапка против лицето, но проблем се појавува кога индициите кои би оправдале следење на нечији комуникации се покажат како погрешни. Во тој случај овластениот орган нема обврска да го извести лицето за следењето со што истото нема да биде свесно дека неговата приватност била нарушена.

“Не постои реална контрола врз најнишките служби за безбедност нигде во светот. Кажете ми еден пример на Парламент кој има таква контрола. Да, врз основа на Уставот и законите многу земји оствариле механизми за цивилна контрола над работата на сервисите за безбедност но во пракса, ваква контрола или е малку или пак воопшто не е имплементирана. Посебно во областа на загрозување на човековите права преку имплементацијата на следењето на комуникации. Зашто верувам дека оваа контрола е во функција само како демократски декор.”⁴⁹

Друг сегмент кој заслужува внимание е времето на задржување на личните податоци кои операторите се должни да ги чуваат. Овие податоци подразбираат идентитет на оној кој го врши повикот, регистарска листа, име и адреса на сопственикот на бројот, пин или лозинка во случај кога се користи сим картичка, интернет конекција, ИП адреса, време и дата на повиците, локација во моментот на повикот итн. Според законот операторите се должни да ги задржат овие податоци до 12 месеци. (од ставовите 1 и 3 во член 178 од ЗЕК). Како споредба, во повеќето земји од Европската унија најчесто е прифатен минималниот рок од 6 месеци за чување на податоците, со цел да се почитува сигурноста и тајноста на личните податоци.

Исто така загрижува и обврската од Законот (член 176) за чување на податоци од електронските комуникации кои не се добиени како директен резултат на наредба за следење туку од секојдневната комуникација на телефоните на корисниците. Односно листи на повици, локација и слично. Иако оваа мерка е предвидена заради превенција на кривични дела и заштита на безбедноста на земјата, сепак преоѓа во доменот на масовно прислушкување кое е подложно на злоупотреби во однос на приватноста на поединците.

Единствената реакција на операторите во однос на овој проблем, е во однос на зголемениот трошок за потребната техничката подготовка за остварување на посебните спецификации кои се потребни за овие мерки. Воопшто не постои некаква реакција на загриженост заради оваа мерка и преобемното навлегување во приватноста на индивидуите.

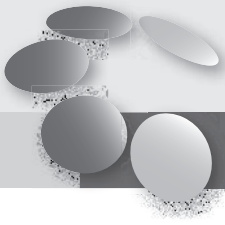
3.4. Закон за следење на комуникациите⁵⁰

Иако е факт дека следењето на комуникациите е еден од најефикасните методи кои властите можат да го користат за откривање или спречување на криминал или пак заштита на националната безбедност, сепак овој метод е исто така најнападен во однос на приватноста на поединците. Истото налага дека доколку овој метод се користи истиот мора да биде под сигурен и јасен надзор, заради превенција на злоупотреби и прекумерно користење што би значело прекршување на човековите права.

Со законот за следење на комуникациите се уредуваат како што е наведено во член 1: постапката за следење и снимање на телефонските и другите електронски комуникации, начинот на постапување, чување и користење на податоците кои се добиени од следењето. Тоа значи дека со овој закон се уредуваат случаите во кои

49 Изјава на Павле Трајанов, вест на Катерина Блажевска “Контролата на прислукувањето еднаква на – нула!”, ДојчеВеле, DW, 13 Октомври 2014

50 Под поимот комуникација се подразбира секој вид на телефонска или електронска комуникација. Односно секој процес кој во себе подразбира користење на алатка за пренесување или добивање информација помеѓу две или повеќе страни. Истото не е ограничено на две или повеќе индивидуи кои комуницираат меѓусебно туку во себе ја вклучува и комуникацијата помеѓу една индивидуа и одредена интернет страница. Односно самата посета на одредена страница претставува комуникација преку користење на интернет протокол.

правото на приватност, односно приватна комуникација не е ексклузивно т.е. во кои случаи истото смее да се занемари. Законот ги уредува можностите на овластените органи за следење на комуникациите да тајно ја дознаат содржината на конкретната комуникација и да создадат запис односно да ја складираат во одредена база таа комуникација со можност да истата ја репродуцираат.

Сето ова подразбира дека јавниот обвинител, МВР, Управата за финансиска полиција, Царинската управа и Министерството за Одбрана под одредени услови со овој Закон имаат право да го занемарат правото на приватност на индивидуите и тајно да ја дознаат содржината на информациите кои меѓусебно ги споделуваат. Секако, овластените органи немаат ексклузивно право да се повикаат на овој Закон, односно како што е наведено погоре одредени услови мораат да бидат исполнети за оваа постапка да биде легитимна.

Законот одредува две области во кои овластените органи може да се служат со правото на следење на комуникациите и тоа (1) заради откривање или гонење на сторители на кривични дела или (2) заради заштита на интересите на безбедноста и одбраната на земјата.

Според Законот, Судот може да одобри следење на комуникации во следните случаи: подготовка на криминал против државата, против воените сили или против меѓународното право и човечноста. Исто така доколку се подготвува поттикнува организира или учествува во вооружен напад против РМ или во онеспособување на нејзиниот безбедносен систем да ги врши своите функции, кога на друг начин не можат да се обезбедат податоци за таквата активност или нивното обезбедување би било сврзано со поголеми тешкотии за да се спречи извршувањето на кривичното дело вооружениот напад или онеспособувањето на безбедносниот систем.

Проблематична во овој закон е можноста судот да даде усна наредба за следење на комуникациите. Според член 11/а во итни случаи, кога постои опасност од

предизвикување ненадоместлива штета за успешно водење на кривичната постапка, судијата на претходната постапка може да издаде усна наредба со која ќе дозволи следење на комуникациите за време од 48 часа, врз основа на поднесено усно барање за следење на комуникациите од страна на надлежниот јавен обвинител. Овој член само ги проширува овластувањата за следење на комуникациите каде овластените органи можат да добијат овластување без писмена наредба од судот.

Загрижува фактот што единствениот механизам кој би требало да биде заштитен, во однос на злоупотреби на оваа мерка во одредени случаи е сведен и на усна дозвола. Посебно поради сензитивноста на оваа мерка и потребата од јасна и концизна постапка и надзор на таа постапка. Дали судијата кој би ја дал таа усна наредба има можност да изврши реална контрола за законитоста на истата?

Оваа можност која ја дава ЗСК загрижува уште од 2010 година кога се менуваше ЗЕК, а недостатокот на контрола врз следењето на комуникациите го нотира и проф. д-р Гордан Калајџиев (2010):

„Како што кај нас стоејат работите, засега не постои ама баш никаква можност било кој, ниту ни судот, ни обвинителството, ни собранискиот комитет, да извршат каква и да е реална, редовна и ефикасна контрола врз реалноста и сега на прслушувањата.“⁵¹

Стравот кој е претставен токму во реакциите за измените кои беа прогласени неуставни во Законот за електронски комуникации може да се преслика во моменталниот закон за следење на комуникациите.

„Значи не постојат гаранции за тоа дека некој контролира како се спроведува таа постапка, како доаѓа до тоа да се даде дозвола и како понајаму се чуваат тие информации до кои органот на прогон дошол во следењето на комуникации“⁵²

Покрај итната мерка за усна наредба, за да овластените органи добијат дозвола за следење на комуникации процедурата е

51 Гордан Калајџиев, „Ерозија на приватноста во Република Македонија“, Кон измените и дополнувањата на Законот за електронски комуникации, 2010
52 Изјава на Уранија Пировска, Хелсиншки Комитет за човекови права, Слаѓана Божиновска “ Законот за следење комуникации раѓа страв”, Радио Слободна Европа, 08 Јуни 2012

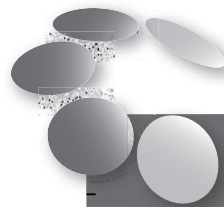
следна: Јавниот обвинител поднесува барање до надлежен суд по сопствена иницијатива или по иницијатива на останатите овластени органи. По добивање на одобрување овластениот орган може да пристапи кон следење на комуникациите. И тоа само доколку постојат **индиции** т.е. сознанија и докази врз кои се засноваат сомнежите, но во исто време и образложение за причини поради кои податоците или доказите **не можат** да се соберат на друг начин за откривање или гонење на сторител на кривично дело или заштита на интересите на безбедноста и одбраната на земјата.

Во синцирот на контрола и надзор врз спроведувањето на мерките за следење на комуникациите, алармантна е и стапката на одобрени барања за следење на комуникациите поднесени од надлежните органи. Основниот суд никогаш не одбил вакво барање, без разлика на неговата природа, што само по себе е загрижувачки факт „Загрижувачки е трендот според кој судовите се целосно усогласени со полицијата, со стапка на одобрување од 100%, Основниот суд Скопје 1 за ниедно барање не се произнесол дека е несоодветно. Се поставуваат прашања за експертизата на судиите да ги оценуваат потенцијалните безбедносни ризици и основи на сомнение, но постои и загриженост за независноста и непристрасноста на судската власт” се вели во истражувањето „Надзор на следењето на комуникациите во Македонија.“⁵³ спроведено од истражувачкиот центар „Аналитика“.

Во ова истражување на Аналитика е констатирано дека Судот дал наредба за следење на секое поднесено барање од овластениот орган. Ако Судот е целосно подреден со полицијата и барањата за следење комуникации се поставува прашањето чии интереси се заштитени со ваквиот начин на одлучување, и дали органите задолжени за штитење на правата на граѓаните навистина го земаат превид јавниот интерес при нивното одлучување? Каква е улогата на Судот доколку истиот не врши реална проценка за потребата на следењето на комуникации туку ги издава наредбите по секое барање. Колку од овие барања биле

реално легитимни а колку само дозволени поради некомпетентност (или наклонетост кон други интереси) на Судот?

Недостатокот од заштитни механизми во однос на спроведувањето на мерката следење на комуникации може да се забележи и во уште една небулоза на овој Закон “Законодавецот, предвидел континуирана контрола и надзор над практичното спроведување на мерките од страна на надлежниот Јавен обвинител, што не е функционално решение, со оглед на тоа дека Јавниот обвинител има големи ингеренции во постапката на предлагање и продолжување на примената на мерката, па така основано се раѓа сомнеж за своевиден судир на интереси кај Јавниот Обвинител, кој во ваква ситуација не е непристрасен субјект за вршење контрола и надзор над практичното спроведување на мерката. Освен тоа, Јавното Обвинителство има развиено не само партнерски, туку дури и сервилен однос кон Министерството за внатрешни работи, и не покажува голем ентузијазам за некаква контрола врз полицијата.”⁵⁴

3.5. Закон за заштита на приватноста

Овој Закон беше донесен во Ноември 2015 во тивка атмосфера без многу реакции иако му претходеа доста контроверзни услови поврзани со политичките случувања во Република Македонија во тој период, а поврзани со аудио-материјалите кои беа објавени како “бомби” од страна на опозицијата и преку кои беше покренато прашањето за незаконско прислушкување на телефонски разговори, и нарушување на приватноста на наводно илјадници луѓе, меѓу кои претставници на невладините организации, новинари, и државни функционери.

Пред да биде донесен законот за приватност како резултат на договор меѓу политичките партии, беше поднесен друг предлог Закон пред Собранието на РМ,

53 Андреја Богдановски, Магдалена Лембовска - Истражувачки центар Аналитика, “Надзор на следењето комуникации во Македонија: Правејќи го невозможното возможно”, Скопје 2015

54 Хелсиншки Комитет за човекови права на РМ, “Контрола врз прислушувањето – Ке не чува ли некој од чуварите”, Квартален извештај, Декември 2011 – Февруари 2012 година

односно Законот за забрана за поседување, обработка, објавување и за располагање со материјали што произлегуваат од незаконско следење на комуникациите. Иако навидум овие два Закони се различни доколку се направи споредба може да се заклучи дека контекстот е сличен иако првиот предлог пројде со бурни реакции додека вториот се усвои во потивка атмосфера.⁵⁵

Она што е најкритично во однос на овој Закон е членот 1 став 3 кој вели:

“Со Законот се утврдува и забрана за поседување, обработка, јавно објавување и за располагање на кој било начин со материјали што произлегуваат од незаконско следење на комуникации извршени во периодот од 2008 до 2015 година, вклучувајќи и нивно кориснење и располагање во изборен процес, политички и други цели и цели“

Тешко е да се идентификува солидна аргументација за постоењето и донесувањето на овој закон, со оглед на тоа што истиот предвидува мерки валидни само на одреден временски период. Зошто токму овој период и дали во сите претходни години поседувањето, обработката и објавувањето на материјали кои произлегуваат од незаконско следење на комуникации било молчешкum дозволено, односно не било изрично забрането? Ова се само некои од прашањата кои што заслужуваат одговор, но овој одговор (сè уште) го нема.

Според законот, ограничувањата се однесуваат само на снимки кои се од приватна природа и притоа во законот е објаснето што значи „приватна природа“. Сепак, иако законот регулира прашања од јавен интерес, во ниту еден момент не го зема предвид објаснувањето за тоа што претставува, и каде е јавниот интерес во овој контекст

3.6. Свиркачите и јавниот интерес

Кога говориме за правото на јавноста да биде информирана, неминовно е во овој контекст да се осврнеме и кон релевантноста на т.н. „свиркачи“ (според македонскиот закон „укажувачи“) во современите демократски општества. Иако не постои општо-прифатена дефиниција за свиркачи, сепак овој термин најчесто означува човек кој верува дека јавниот интерес е поважен од интересите на одредена организација или институција. Оттаму, тие „укажуваат“ на случаи на тешка корупција во приватниот и во јавниот сектор (најчесто во организацијата или институцијата во која работат), или пак на други злоупотреби кои му нанесуваат штета на јавниот интерес или нарушуваат човекови права. Свиркачите се особено важни во општества каде што не се негува соодветна заштита на правото на слободно изразување и општества со опресивни владејачки структури. Сепак, дури и во некои општества што се сметаат за подемократски, свиркачите уживаат репутација на „кодоши“ или предавници кои не се лојални кон своите работодавци, институции, или пак кон својата држава. Најпознат пример на „укажување“ беше тој во случајот со Едвард Сноуден во 2013 година, кој ги обелодени методите на разузнавачките служби во САД и Европа преку кои тие (противзаконски и противуставно) ја нарушувале приватноста на граѓаните (под закрила на јавниот интерес).

Токму поради важноста на свиркачите за јавната дебата, и обезбедувањето на поголема отчетност од јавните и приватните институции, од исклучителна важноста е обезбедување на ефикасна правна заштита за овие лица. Покрај ова, потребна е и поголема едукација на фирмите и државните институции за важноста на свиркачите, и обезбедување на околина каде што тие би можеле слободно да се обратат без ризик од негативни последици на работното ме-

55 Мирјана Најчевска, колумна објавена на порталот Окно, “Закон за заштита на приватноста - Кога Уставот ќе стане “тоалетна хартија” - “Дел од медиумите пренесоа ставови дека целокупниот Договор од Пржино може да биде доведен во прашање поради овој предлог, а повлекувањето на предлогот од собраниска процедура се поврзува, меѓу другото, и со потребата од негово прилагодување на европските стандарди.”

сто (како на пр. добивање отказ или намалување на плата или хонорар).

Македонија нема богато искуство на случаи на укажување на корупција од страна на загрижени вработени во таа организација. Ова делумно се должи и на тоа што граѓаните се двоумат да зборуваат јавно за ваквите појави од страв од негативни последици. Еден од наодите на истражувањето⁵⁶ на Фондацијата Отворено општество-Македонија (2013), е дека повеќе од четвртина (28%) од (анкетираните) граѓани не бараат информации од јавните институции поради тоа што веруваат дека нема да ја добијат информацијата што ја бараат и поради тоа што сметаат дека државните институции се генерално затворени за граѓаните.

Особено е важно да се нагласи потребата од заштита на свиркачите во јавниот сектор, имајќи ја предвид затвореноста и нетранспарентноста на државните институции во нашата земја. Во извештајот за состојбата на медиумски слободи во Македонија на Фридом Хаус (Freedom House: 2015) се забележува дека законот за слободен пристап до информации од јавен карактер „е нееднакво и селективно спроведуван, а јавните службеници го одложуваат давањето на информации и ги занемаруваат барањата на критички настроените медиуми.“ Истражувањето за транспарентност и отчетност на јавните институции во Македонија⁵⁷, предводено од Транспарентност Македонија (2012) е индикативно во овој поглед. Во рамки на истражувањето е спроведена анкета според која повеќе од 70% од анкетираните граѓани веруваат дека корупцијата е најмногу присутна во секторите на администрацијата најблиски до имателите на моќ (“power holders”). Еден од заклучоците на извештајот е дека „постои голема веројатност граѓаните да одберат да не пријават корупција поради страв и недостаток на доверба дека институциите ќе ги заштитат во такви ситуации.“

Во ноември 2015 година, Собранието на Република Македонија го усвои **Законот за заштита на укажувачите** (Сл. Весник

на РМ бр. 196/2015), како дел од пакетот реформи предвидени со договорот од Пржино склучен во јуни 2015 година. Законот овозможува заштита во случај на пријавување незаконито постапување со кое се загрозува јавниот интерес во државните институции, но и во приватните компании а неговата примена беше предвидено да започне четири месеци од неговото донесување. Според законот, во својство на „укажувач“ може да се јави секој вработен, кандидат за вработување, волонтер или лице кое по кој било основ е ангажирано за работа.

И покрај квалитетно уредената заштита на свиркачите, законот содржи неколку одредби чија практична примена би можела да биде проблематична. Поконкретно, постојат три области каде сè уште има простор за подобрување.

Заштита во случај на јавно пријавување: Иако законот предвидува заштита за јавно пријавување (член 6), заштита се дава само кога „укажувачот“ веќе извршил внатрешно пријавување (внатре во организацијата на вработување) или надворешно пријавување (во одредени државни институции), а воопшто не е предвидена заштита за јавно пријавување во медиуми. Ако укажувачот директно (јавно) открива информации без да ги извршил горниве видови на пријавување, нема право на заштита од негативни последици во установата во која е извршено пријавувањето, ниту пак право на заштита пред надлежен суд.

Согласно принципите за заштита на свиркачи утврдени од Transparency International⁵⁸, укажувачите треба да уживаат заштита (судска, и заштита од негативни последици на работното место) дури и кога пријавуваат кривични дела или незаконито постапување директно во „медиуми, граѓански здруженија, и други организации“.

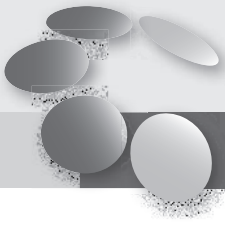
Во случајот **Guja v. Moldova**⁵⁹, ЕСЧП прибележал дека делата или пропустите на владата мора да бидат предмет на непосреден надзор од страна на медиумите

56 <http://www.soros.org.mk/CMS/Files/Documents/istrazuvanje-tajnost-vo-rabotenjeto-mkd-1.pdf>

57 <http://www.osce.org/mk/skopje/104549?download=true>

58 https://www.transparency.org/files/content/activity/2009_PrinciplesForWhistleblowingLegislation_EN.pdf

59 Апликација бр. 14277/04

и јавноста, додека пак во случајот **Heinisch v. Germany**⁶⁰, нагласува дека „јавниот интерес во информирањето за квалитетот на работата на јавната служба е поголем од потребата да се заштити угледот на која било организација“

Независност на каналите за внатрешно пријавување: Во својата сегашна форма, Законот предвидува да укажувачот изврши пријавување кај лицето задолжено да прима такви оплаки во организацијата каде

што го врши пријавувањето, или ако не постои такво лице, кај одговорното лице во организацијата. Како резултат, институциите можат да го користат ова за да ги идентификуваат свиркачите и да се обидат да ги одвратат од пријавување, или да ги тужат пред тие да извршат пријавување. Поединците и органите овластени да примаат оплаки од свиркачите треба да бидат независни и да имаат моќ и ресурси да постапуваат по добиените информации, а нивното назначување да не биде само „про форма“.

60 Апликација бр. 28274/08

4

Улогата на медиумите во постигнување на баланс помеѓу приватноста и јавниот интерес

Тоа што го прави специфичен односот помеѓу правото на приватност и правото на информирање на јавноста е тоа што овие два концепти се испреплетени еден со друг и често си противречат, зависно од тоа чии интереси се на линија. Од една страна е интересот на граѓаните да бидат информирани со вистинити и јасни информации, додека од друга страна е заштитата на приватноста односно личните податоци и интегритетот на поединците.

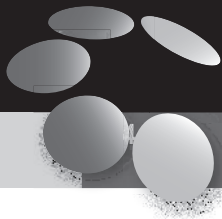
Медиумите/новинарите имаат обврска да ја информираат јавноста, да ги претстават реалните и вистинити информации кои се однесуваат на околината во која живеат нивните читатели и гледачи. Новинарите во теорија се оние кои преку истражувачко новинарство се должни да им ја откријат вистината на граѓаните во однос на теми кои се од јавен интерес. Сепак, за да медиумите си ја вршат својата работа не смеат да го запостават правото на приватност. Тоа што ја отежнува работата на новинарите е комплицираноста да се направи баланс помеѓу информирањето на јавноста и приватноста на засегнатите за кои се информира.

Правото на приватност е прилично запоставено во Република Македонија. Иако постојат квалитетни и опсежни законски одредби за заштита на личните податоци, сепак сме сведочеле на многу снимки употребени во медиумите кои јасно покажувале информации кои се дефинираат како лични податоци на засегнатите, а истите тие информации доколку замаглени не би ја нарушиле целта на информирањето и суштината на веста. Медиумите често не

го земаат предвид ефектот кој го имаат врз јавноста со оваа практика на информирање, а еден пример за ова е незамаглување на ликот на приведени лица, и користење на нивните имиња и презимиња пред да бидат осудени, иако не се јавни личности, со што не го почитуваат принципот на презумпција на невиност, создавајќи погрешен (misleading) впечаток кај јавноста.

Концептот по кој новинарите би требало да се водат е важноста, и релевантноста на информацијата која ја објавуваат. Односно, дали таа информација која би навлегла во приватноста на одредена индивидуа е неопходна односно дали истата ќе влијае на целта на информирањето. Доколку информацијата која е личен податок или спаѓа во приватноста на индивидуата не влијае на постигнување на целта на веста, тогаш истата треба да биде изоставена. Од друга страна значителен фактор е и балансот помеѓу информација која ја прекршува приватноста на одредена индивидуа со нејзината објава и јавниот интерес за објавувањето на таа информација.

Во теорија се појавува дилема во поглед на приватноста на јавните личности и информациите кои се дел од нивната приватност но се од јавен интерес. Односно дали доколку одредена информација која што е дел од приватноста на политичар но е контрадикторна со одредени ставови кои истиот јавно ги застапува и преку кои ги добил гласовите на народот е дел од јавен интерес или останува заштитен како дел од неговата приватност. Едноставен хипотетички пример за ова е следниов: Министерка за здравство јавно држи став за

Улогата на медиумите во постигнување на баланс помеѓу приватноста и јавниот интерес

забрана на абортус и промовира избор на живот а излегла информација дека таа во својот живот абортирала, дали овој чин од нејзината приватност е од јавен интерес? И дали новинарот кој оваа информација ја добил од свои извори ќе постапи противзаконски доколку истата ја објави?

Или пак да земеме предвид друг хипотетички пример: дали доколку новинар дознае дека политичар кој бил иницијатор за усвојување на закон кој забранува јавно промовирање на хомосексуалноста, и кој ја добил поддршката од народот во дел поради неговите изјави против хомосексуалноста, е самиот хомосексуалец во неговиот приватен живот, има право да ја објави оваа информација?⁵⁹

Реално не постои конкретна и јасна дефиниција за што претставува јавен интерес, ниту пак постои униформен заклучок за тоа кога интересот на поголем број луѓе треба да се пласира над интересот за приватност на една индивидуа. Дали сензационализми кои будат интерес кај голем дел од граѓаните се оправдани или пак информациите немаат никаков удел во подобрување или влијание на интересот на поголем број луѓе кои се заинтересирани. Во теоријата се прави дистинкција помеѓу љубопитност и интерес. Односно љубопитноста на фановите на одреден/а глумец/ица за неговиот/нејзиниот приватен живот не е законски оправдана причина за објавување на информација во јавноста која е од приватноста на таа личност. Доколку пак информацијата која е поврзана со животот на истиот/ата глумица е од јавен карактер, на пр. поврзана со лобирање за одредени теми кои се од социјален карактер или политичка инклузивност, а спаѓа во приватен карактер, тогаш таа би била третирана поинаку, односно како информација од јавен интерес.

Технолошкиот развој и дигитализацијата на личните информации ја направи состојбата уште покомплицирана од овој аспект. Споделувањата на лични податоци од страна на јавни личности на социјал-

ните мрежи на нивните профили се нова загатка за балансот помеѓу правото на информирање и правото на приватност. Односно, постои тренд кај познатите личности на промовирање на одредени делови од своите приватни животи на социјалните медиуми додека во исто време се борат за заштита на други делови од нивната приватност пред судовите.

Како што се вели во едно истражување⁶⁰ спроведено во Велика Британија “Додека повеќето сметаат дека она што се споделува на блогите и социјалните мрежи е полу приватно, новинарите го третираат како информација од јавен карактер”. Иако аргументираат дека не е најјасно во кои ситуации се става поголем акцент на приватноста како што судовите стануваат построги, или на правото на информирање, па во својот труд препорачуваат алатка која се вика “импакт тест”, односно алатка која би требала да им помогне на новинарите за носењето на одлука во однос на објавата на информации кои се дел од приватноста на индивидуите. Алатката се состои во “согледување дали информацијата која ќе обелодени одредени факти има потенцијал да влијае на животите на поголем број на луѓе наспроти да само пробуди интерес кај поголем број на луѓе.”

Друга дилема е и колку информациите кои луѓето ги објавуваат на своите профили на социјалните мрежи се јавни и достапни за користење и објавување од трета страна. Дали доколку еден пост е објавен како „јавен“, се смета за дозволено истиот да биде (ре)објавуван без претходно добиена дозвола од личноста која првично го објавила на својот профил?

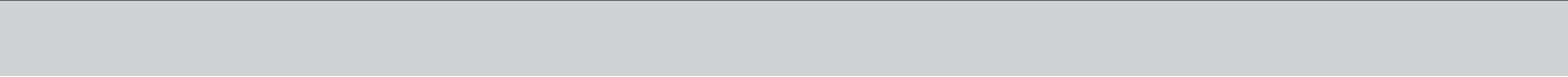
Кога станува збор за објавување фотографии на Фејсбук, вообичаено (поради непознавање на законската регулатива) се смета дека секој корисник со самото објавување на фотографиите ја дал својата согласност тие да бидат јавно објавени на Интернет. Сепак, фотографијата претставува биометриски личен податок што влегува во категоријата чувствителни лични

59 Министер за транспорт од Австралија кој градел имиџ за себеси во јавноста како фамилијарен човек кој вложува во своето семејство, по објавување на неговото присуство во геј клуб, дал оставка со јавно извинување до својата фамилија.
<http://www.theaustralian.com.au/national-affairs/state-politics/minister-caught-at-gay-club-david-campbell-resigns/story-e6frgczx-1225869390970>
<http://stephanieleeewilliams.blogspot.mk/2011/09/privacy-vs-public-interest-publics.html>

60 Stephen Whittle, Glenda Cooper, Reuters Institute at Oxford University, “Privacy, Probity and the Public Interest”, 08 July 2009

податоци, кои имаат и посебен степен на заштита и не смеат да бидат обработувани без согласност од субјектот на личните податоци или без постоење на законска основа. Согласноста на корисникот да објави негови фотографии на приватен профил, без разлика на тоа на колку други корисници таа ќе им биде достапна, не значи и негова согласност за тие да бидат реобјавувани на други веб-страници или медиуми. Сепак доколку е одбрана опцијата за “јавно” објавување, има различни толкувања за законитоста и легитимноста на објавата на таа фотографија без согласност.

Од друга страна пак се наметнува и прашањето колку законот може да ја заштити приватноста на индивидуите, во ситуација кога се „тркаат“ со развојот на технологијата, и зголемувањето на бројката на алатки кои овозможуваат инстантно споделување на лични информации кои може да го загрозат достоинството, и интегритетот на индивидуите. Забрзаниот развој на одредени услуги кои обрнуваат премалку внимание на реална заштита на приватноста на нивните корисници е тема која е недоволно присутна во јавната расправа генерално, а уште помалку во Република Македонија.

Македонски случаи од практиката

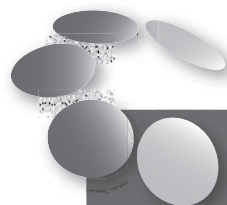
За да се направи проценка на тоа дали медиумите во Република Македонија водат сметка за начинот на објавување на личните податоци на лицата за кои известуваат, потребно е да се дадат одговори на прашањата: 1. дали личните податоци на оние за кои се известува се од суштинско значење за веста и дали обемот на објавените лични податоци е соодветен за да се постигне ефектот на веста? и 2. Дали при објавувањето на личните податоци се води сметка истите да бидат анонимизирани особено кога станува збор за малолетни лица, жртви на несреќи или лица против кои се води судска или управна постапка?

За жал, сакајќи да бидат ексклузивни, често се случува медиумите да објават податоци кои не само што не се релевантни за веста туку и откриваат детали за приватниот живот на лицата за кои се известува. Дополнително, како извори на информации се почесто се користат социјалните мрежи, па така многу лесно дел од нечиј приватен живот станува дел од медиумски прилог. Притоа, медиумите немаат воспоставено јасни правила за техничка обработка - анонимизација на материјалите кои ги објавуваат, а кои содржат лични податоци.

Дополнително, постои и генерален проблем во објавувањето на информациите кои медиумите ги добиваат од институциите како што се на пример информациите за осомничени или приведени лица чие објавување ја нарушува не само приватноста туку и пресумпцијата на невиност. Вредно за споменување е известувањето од следењето на судските постапки каде често

може да се најдат податоци за приватниот живот на лицата инволвирани во постапките кои не се од суштинско значење ако се земе предвид дека се известува за текот на самата постапка.

Обврската на медиумите за правично обработување на личните податоци не треба да биде само обврска која произлегува од закон, туку треба да биде и одговорност за следење на правила кој секој медиум би требало да ги воспостави за да може на полесен начин да врши проценка за тоа кои информации се од јавен интерес, а кои ја преминуваат границата и значат повреда на правото на приватност. Во функција на целосно и точно информирање за настаните во кои има човечки страдања и катастрофи, медиумите се должни да воспостават баланс помеѓу јавниот интерес и приватноста на граѓаните, како и почитување на нивното човечко достоинство.

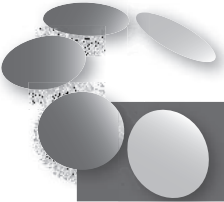
5.1. Студија на случај: „Сексуални работнички“

Во 2008 година беше објавена вест дека во консултација со обвинителството и судот, со обезбедена судска наредба извршен е лекарски преглед на 22 лица – сексуални работнички, со кои би се потврдиле, односно би се отфрлиле сомневањата дека истите се носители на полови или вирусни заболувања и истите свесно ги пренесуваат на лицата со кои сексуално општат.

Веста беше пренесена од страна на сите медиуми, поткрепена со фотографии и видеа од самата акција на полицијата. Овие медиумски прилози освен што не беа целосно сконцентрирани на важноста на информацијата, во нив не беа применети соодветни мерки за заштита на личните податоци на сексуалните работнички. Во прилозите јасно беа воочливи ликовите на сексуалните работнички и препознатливи нивните гласови, а со тоа се овозможи нивна директна идентификација. Ликот и гласот се биометриски лични податоци, а со самото тоа влегуваат во категоријата на чувствителни лични податоци кои имаат и посебен степен на заштита. Објавувањето на ликовите и гласовите без нивно замаглување и дисторзија претставува објавување на лични податоци во поголем обем од она што е потребно за да се постигне целта на информацијата.

Од друга страна пак, здравствените податоци влегуваат во категоријата на чувствителни лични податоци, а со тоа и нивната обработка е забранета. Податоците за здравјето на граѓаните не смеат да бидат јавно објавувани. Медиумите можат да објавуваат статистички податоци во случаи на епидемии но без притоа да објавуваат лични податоци за заболените или починатите лица.

Веста за приведувањето не би ја изгубила својата суштина и би го имала истиот ефект ако ликовите на приведените биле заматени.

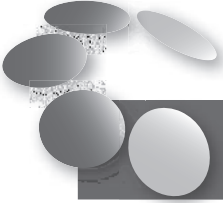

5.2. Студија на случај: „Сериски убиец“

Случајот за серискиот убиец споредуван со Раскољников беше проследен со огромно внимание од страна на медиумите, а и неспорен беше јавниот инетерс за институционалната разрешница на случајот. По приведувањето на осомничениот, еден медиум, во обид да направи профил на личноста емитуваше „ексклузивен“ прилог во кој покрај известувањето за приведувањето на осомничениот за сериски убиств

ва го сними неговиот дом и се обиде да земе изјава од неговата мајка која очигледно видливо од снимката, не сакаше да даде никаква изјава ниту пак да ја пушти телевизиската екипа во својот дом. Адресата на живеење во овој случај се смета за личен податок од причина што доведен во корелација со останатите податоци објавени во прилогот врши директна идентификација на приведениот, а индиректна идентификација на неговата мајка. Влегувањето во дворот од куќата и снимањето без дозвола на мајката претставува нарушување на приватноста, сособено од причина што на снимката експлицитно е прикажано како мајката на приведениот реагира дека не сака да биде снимена.

Согласноста на субјектот на личните податоци е едно од основните начела за заштита на личните податоци кое мора да биде испочитувано при секое медиумско објавување на лични податоци. Покрај ова, делот од прилогот во кој е прикажана снимката од домот на приведениот и моменталната состојба на неговата мајка не придонесува за квалитетот на информацијата и не ја следи нејзината суштина, односно битност, па со самото тоа може да се третира како преобемно објавување на лични податоци.

5.3. Студија на случај: „Змиско око“

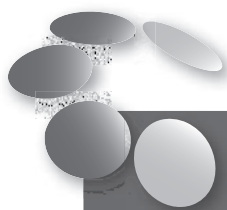
Една од најмасовните акции за приведување на полицијата е токму случајот „Змиско око“ во кој околу 70 вработени на наплатните рампи под сомнение дека примиле поткуп, со лисици на рацете, беа снимени за времетраењето на акцијата, а снимките беа интегрално објавени од страна на медиумите.

Може да се каже дека прилозите се сконцентрирани на битноста на информацијата меѓутоа не се преземени соодветни мерки за заштита на личните податоци на приведените, односно нивните ликови не се замаглени со што се овозможува нивна директна идентификација. Ликот е биометриски личен податок, а со самото тоа влегува

во категоријата на чувствителни лични податоци кои имаат и посебен степен на заштита. Објавувањето на ликовите на дел од приведените е објавување на лични податоци во поголем обем од она што е потребно за да се постигне целта на информацијата. Веста за приведувањето не би ја изгубила својата суштина и би го имала истиот ефект ако ликовите на приведените биле заматени. Во овој случај не се испочитувани начелата за заштита на личните податоци.

Борбата против корупцијата е тема од огромен јавен интерес за јавноста и јавноста има право да биде информирана за тоа како државата се справува со таквите случаи. Меѓутоа, објавувањето на личните податоци пред докажувањето на вината не може да го оправда јавниот интерес. При одлучувањето за тоа што е дозволив степен на задирање во индивидуалните права, главен критериум е јавниот интерес.

Овој случај е особено важен доколку се земе предвид дека во текот на судската постапка повеќе од половина од приведените лица беа ослободени од сомнението за примен поткуп, а сепак останаа јавно жигосани со објавувањето на нивните ликови во медиумите.

5.4. Студија на случај: „Керка на политичар“

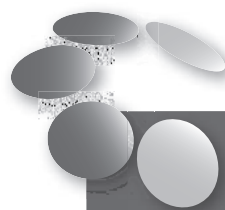
Користејќи го Facebook како примарен извор на информации, неколку интернет портали објавија фотографии од ќерката на еден политичар како и локацијата и датумот на кој истата е направена. Контекстот во кој овие податоци беа објавени е политички но ако се разгледа конкретното однесување на медиумите кои ја објавија и споделија оваа вест од аспект на принципите за почитување на приватноста неизбежно е истото да се анализира од неколку агли.

Во конкретниот случај, објавената фотографија, името и презимето, локацијата како и поврзувањето со родителот које е јавна личност претставуваат лични податоци. Новинарите треба да прават разлика

помеѓу релевантноста на информациите кои ги објавуваат за јавните личности кои извршуваат политичка или јавна функција и податоците на нивните членови од семејството. Заштитата на личните податоци на ќерката на политичарот и заштитата на неговата приватност како јавна личност е дијаметрално различна.

Дискусијата за заштита на приватноста е дотолку поважна ако се земе предвид дека станува збор за податоци за малолетно лице. Личните податоци на малолетни лица не смеат да бидат објавени без соодветна заштита, односно замаглување на ликот и употреба на иницијали. Малолетните лица се лица со ограничена деловна способност, а со самото тоа тие не можат сами да се согласат дали одредена информација за нив ќе биде јавна или не. Согласност за објавување на лични податоци за малолетни лица мора да биде побарана од нивните родители, старатели или законски застапници но дури и кога истата ќе биде добиена, мора да се води сметка за идните импликации од објавувањето на личните податоци на малолетното лице. Дека медиумот не водел сметка за заштита на личноста на ќерката на политичарот е воочливо и во двете објавени фотографии кои очигледно се преземени и необработени, на едната е видливо напишаното цело име и презиме, а прекриен ликот, додека на другата е анонимизирано само името, а видлив ликот.

Во корист на досега констатираното, предвид треба да се земе и законското ограничување на обработката на чувствителните лични податоци, во овој случај политичкото убедување.

5.5. Студија на случај: „Сопственик на медиум“

Во обид да се докаже сопственост на фирма и поседување на сметки надвор од државата, медиумите објавија податоци од Централниот регистар на кои на еден од обрасците јасно видлив е единствениот матичен број на управителот на едно од трговските друштва за кое се известува, кој истовремено е сопственик на познат медиум.

Во конкретниот случај, лични податоци кои се објавени се името и презимето, единствениот матичен број на граѓанинот и адресата на живеење. Со оглед на тоа дека овие податоци се истовремено и податоци кои се задолжителни во делот на обрасците како податоци за овластено лице во правното лице, податокот кој во секој случај мора да биде прикриен во целост при објавување е единствениот матичен број на граѓанинот.

Законот за заштита на личните податоци предвидува дека како посебно чувствителен податок се смета единствениот матичен број на граѓанинот. Обработката на единствениот матичен број на граѓанинот е посебно регулирана, односно, истиот може да се обработува само по претходна изречна согласност на субјектот на лични податоци, за остварување на со закон утврдени права или обврски на субјектот. Во секој случај, согласно закон, треба да се води сметка матичниот број на граѓанинот да не биде непотребно видлив, печатен или преземен од збирка на лични податоци.

Во конкретниот случај дискутабилно е и објавувањето на целосната адреса на живеење на упавителот. Имено, целта на веста е да се покаже дека две правни лица имаат иста адреса, додека адресата на живеење на управителот со кој овие правни лица се поврзуваат не е поврзана со суштината на информацијата. Во ваков случај, би требало да се примени делумно анонимизирање (на број на зграда и стан). Адресата на управителот не би била предмет на анонимизација доколку истата се совпаѓа со адресата на која е регистрирано правното лице.

Оговорноста за објавувањето на неанонимизирани лични податоци во овој случај е поделена. Првично анонимизацијата треба да ја направи оној кој ги дава информациите, а доколку тоа не е направено, медиумите се оние кои при објавување треба да ги заштитат личните податоци за лицата за кои известуваат доколку тие податоци не ја менуваат битноста на информацијата.

5.6. Студија на случај: „Избирачки список“

Една од најголемите дебати која се води во јавноста веќе неколку изборни циклуси наназад е електронската достапност на избирачкиот список, односно, јавно достапните лични податоци на граѓаните со право на глас.

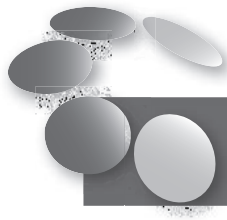
Несомнен е интересот на граѓаните да можат на лесно достапен, брз и бесплатен начин да ја проверат точноста на своите лични податоци во избирачкиот список. Исто така, неспорен е обемот на лични податоци кои се собираат во избирачкиот список. Согласно Изборниот законик, Избирачкиот список ги содржи единствениот матичен број на граѓаните (ЕМБГ), презиме, име на еден од родителите и име, пол, лична фотографија (во формат како на лична карта или патна исправа), адреса на живеење (општина, населено место, улица, куќен број, влез и стан), датум на запишување и бришење и датум и вид на дополнување на податоците.

Она што поттикнува дебата е всушност користењето на единствениот матичен број на граѓанинот како лозинка за влез во електронскиот избирачки список. Имено, единствениот матичен број на граѓанинот, согласно Законот за заштита на личните податоци е чувствителен личен податок, а со тоа ужива и повисок степен на заштита од останатите лични податоци. Секоја обработка или користење на единствениот матичен број на граѓанинот треба да биде предвидено со закон, а таква основа нема ниту во Изборниот законик ниту пак во Законот за заштита на личните податоци.

Исто така, во спротивност со начелата на заштита на личните податоци е и можноста со просто пребарување по име и презиме да се дојде до точната адреса на живеење, односно до податоците за општина, населено место, улица, број, влез, стан и избирачко место.

За да се постигне усогласување со начелата за заштита на личните податоци

доволна мерка на заштита би била секој граѓанин да може да пристапи до избирачкиот список со лозинка која самиот ќе ја креира, но и да се обезбеди анонимизација на дел од податоците (број, влез, стан) кои се јавно достапни со пребарување на име и презиме.

5.7. Студија на случај: „Директор на градски паркинг“

Една од вестите која беше во фокусот на интересот на јавноста во ноември 2015 година, а која е пример за несоодветна проценка на тоа каде треба да се постави балансот помеѓу јавниот и приватниот интерес беше веста за висината на платата на директор на јавно претпријатие.

Медиумите, главно интернет портали, објавија фотографија од пресметка на платата на директорот од која јасно се гледа дека истиот земал плата во висина од близу 2000 евра. На фотографијата јасно се гледаат податоците за месецот во кој била земена платата, име и презиме на директорот, вкупниот стаж, бруто плата, минат труд, додаток на плата, придонеси, задршки од платата.

Веста дополнително стана интересна кога директорот поднесе претставки против медиумите дека со објавувањето на пресметката и висината на платата му е нарушена приватноста, односно, објавени му се лични податоци во обем кој е поголем од оној кој е потребен за да се информира јавноста. Дополнително, директорот се повикува на тоа дека податоците се објавени без негова согласност. На неговата претставка одговори Советот за етика во медиумите со Решение во кое се констатира дека приватноста е нарушена но не е прецизно наведено кои податоци се сметаат за преобемни.

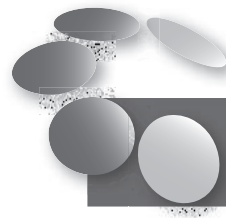
Доколку се тргне од одредбите на Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер, јасно е дека платите за избраните и именуваните лица кои се исплаќаат од „јавни пари“ се информации од јавен карактер. Доколку таква информа-

ција биде побарана, истата треба да биде дадена, од страна на работодавачот, а не по дадена согласност од лицето на кое се однесува. Секако, имајќи го предвид исклучокот од овој закон, за заштита на личните податоци, може да се дискутира за тоа дека треба да се примени анонимизација онаму каде што е потребно, но во овој случај треба прецизно да се утврди каде би се применил исклучокот?

Вкупниот стаж може да се гледа како вкупно работно искуство на лицето кое треба да биде критериум за негов избор на функцијата, но со оглед на тоа дека во Законот за јавните претпријатија овој критериум не е јасно утврден, податоците за вкупен стаж во конкретниот случај не се од суштинска важност за веста чија цел е да ја покаже висината на платата.

Задршките од плата се податоци кои апсолутно откриваат дел од приватноста за лицата, па со самото тоа тие треба да бидат анонимизирани. Во конкретниот случај станува збор за задршка која се однесува на колективно осигурување, но во тој дел од пресметките влегуваат и податоци за висина на кредит, задршка заради боледување и слично. Од овие причини, податоците за задршка од плата се сметаат за преобемни.

Во овој случај може да се заклучи дека дел од податоците не се во корист на целта на информацијата и дека се преобемни и дека медиумите при објавувањето требале да употребат технички мерки за анонимизација со што би биле испочитувани и начелата за заштита на личните податоци.

5.8. Студија на случај: „Тајни списоци со јавно достапни податоци“

Списоците со лични податоци на граѓаните кои се користат за разни партиски активности се чини дека се секогаш актуелна тема без разлика на тоа на што точно се однесуваат. На еден интернет портал, во декември 2015 година беше објавена вест за „пробиена анкета направена од страна

на ВМРО-ДПМНЕ која ја спроведувале членови на партијата користејќи филтриран избирачки список само на млади лица на територијата на општина Центар и вршеле анкета поставувајќи го прашањето: дали на наредните избори би го дале вашиот глас за ВМРО-ДПМНЕ доколку партијата со сигурност ви гарантира дека по изборите би ве вработила?“

Веста дополнително е поткрепена со фотографии од списоци на кои јасно може да се прочитаат лични податоци на граѓаните и тоа: име и презиме, точна адреса на живеење, целосни телефонски броеви и податок за тоа дали конкретниот граѓанин гласал или не. Веста сама по себе не содржи доволно конкретни факти кои би ја направиле доверлива и вистинита но она што е предмет на оваа анализа е објавувањето на лични податоци на граѓани, а во контекст на нивната политичка определеност.

Законот за заштита на личните податоци е дециден во дефинирањето на тоа кои податоци се сметаат за лични податоци:

„личен податок е секоја информација што се однесува на идентификувано физичко лице или лице што може да се идентификува врз основа на едно или повеќе обележја специфични за неговиот физички, физиолошки, ментален, економски, културен или социјален идентитет.“

Согласно истиот закон, постојат исклучоци кои се однесуваат на професионалното новинарство:

„Одредбите од овој закон нема да се применуваат врз обработката на личните податоци што се врши за професионалното новинарство, само во случај ако јавниот интерес преовладува над приватниот интерес на субјектот на лични податоци.“

Јавниот интерес во овој случај е неспорен. Сепак, проблематичен е начинот на кој податоците се објавени со оглед на тоа дека се објавени лични податоци кои овозможуваат директна идентификација на граѓаните. Она што медиумот има обврска да го стори во вакви случаи е да направи

проценка на тоа кои лични податоци се објавени и во кој обем, како и тоа колку нивното објавување ја поддржува суштината на информацијата.

Аргумент плус за спорење на начинот на објавување на овие списоци е и фактот дека според Законот за заштита на личните податоци сите лични податоци не уживаат подеднаква заштита. Постои и категорија на посебни, чувствителни лични податоци кои имаат и посебна заштита, а тоа се лични податоци кои:

„го откриваат расното или етничко потекло, политичко, верско, филозофско или друго уверување, членството во синдикална организација и податоци што се однесуваат на здравјето на луѓето, вклучувајќи ги и генетските податоци, биометриски податоци или податоци кои се однесуваат на сексуалниот живот.“

Концептот на „битност на информацијата“ е особено важен во овој случај. Секое споменување на чувствителни податоци треба да се избегнува особено ако се земе предвид дека со Законот за заштита на личните податоци е забранета обработка на посебните категории на лични податоци, освен во исклучителни случаи определени со закон.

Покрај сето горе наведено, еден од принципите на правична обработка на личните податоци кој не смее да се занемари е и согласноста на граѓаните чии лични податоци се на списоците истите да бидат обработувани. Дали граѓаните се согласни да се дел од тој список не можеме да претпоставиме, но секако може да се претпостави дека не се согласни нивните лични податоци јавно да бидат објавени.

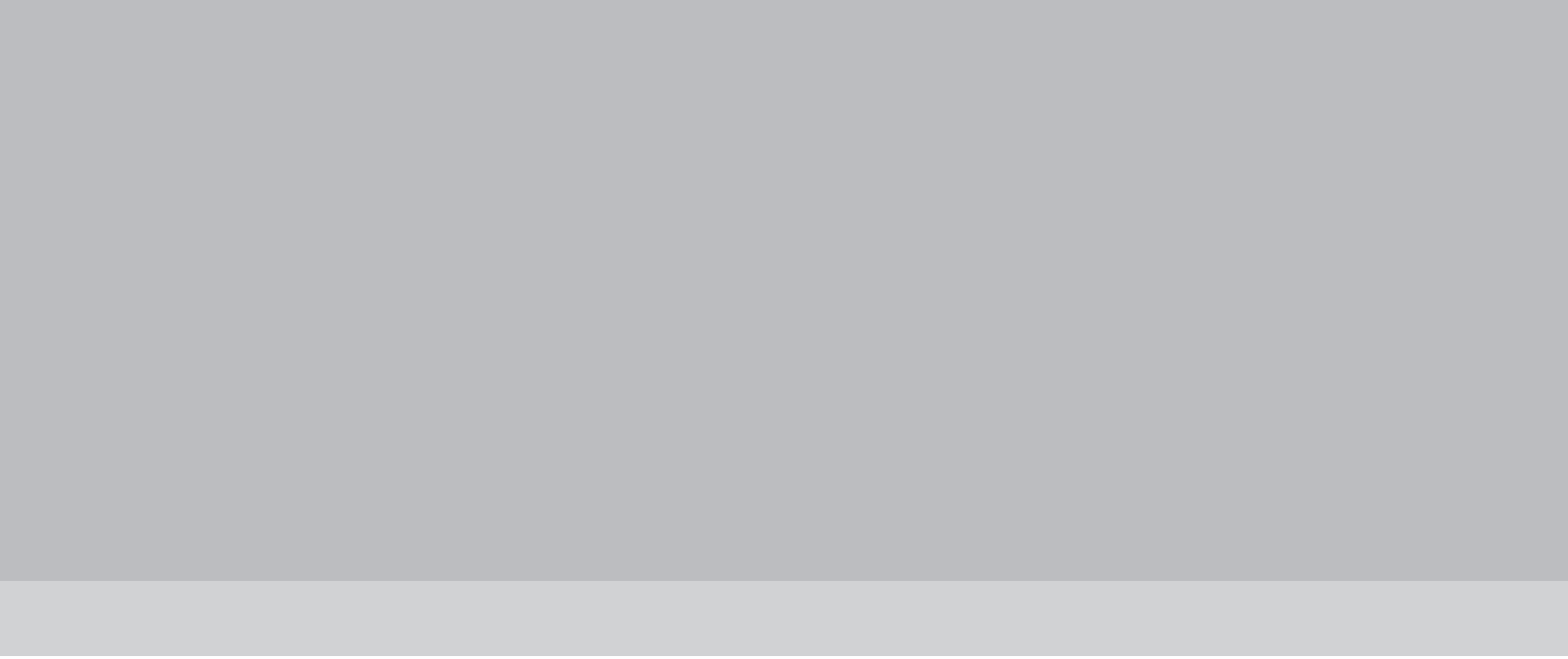
Во овој случај, медиумот требало да го испочитува законот за заштита на личните податоци и да ја пренесе информацијата без притоа да ја наруши приватноста на граѓаните, преку преземање на минимум потребните технички мерки за анонимизација, односно да ги прикрие имињата и презимињата на граѓаните, точната адреса и телефонските броеви.

Заклучоци

Врз основа на сознанијата во теоријата и практиката во сферата на приватност и информирање на јавноста во Македонија, и анализата на законодавството и случаите од практиката, можат да се изведат повеќе заклучоци за состојбата и односот помеѓу правото на приватност и правото на јавноста да знае во Република Македонија:

- Приватноста како поим е сè уште на ниско и недоволно разбирливо ниво во однос на спроведувањето на политиките и објавувањето во медиумите. Иако законски е одредена релативно добра рамка за заштита на личните податоци, поимот приватност сè уште е апстрактен во имплементацијата на регулативите од страна на медиумите. Заради ексклузивност се објавуваат податоци кои не се релевантни за веста и го прекршуваат правото на приватност на личноста за која што се известува. Дополнително, не се преземаат доволно мерки за анонимизација на објавените материјали во кои се откриваат лични податоци. Се објавуваат податоци со кои се нарушува не само приватноста туку и начелото на презумпција на невиност.
- Дирекцијата за заштита на личните податоци како надзорен орган недоволно се инволвира во мапирање на слабостите, градење капацитети и сугестивен пристап кон медиумите и останатите институции за усогласување со законите за заштита на личните податоци и слободен пристап до информации од јавен карактер.
- Медиумите немаат сопствени интерни правила за правично објавување на лични податоци на лицата за кои известуваат и за заштита на приватноста воопшто.
- Приватноста како поим е и тоа како комплицирана за дефинирање и за одредување на конкретни мерки и норми за нејзина заштита. Прашање е колку законот може да ја заштити приватноста на индивидуите, во ситуација кога со развојот на технологијата се зголемува и бројката на алатки кои овозможуваат инстантно споделување на лични информации кои може да го загрозат достоинството, и интегритетот на индивидуите. Забрзаниот развој на технологијата која нуди услуги кои не посветуваат доволно внимание на реална заштита на приватноста на нивните корисници е тема која е недоволно присутна во јавната расправа во Република Македонија.
- Законската рамка во областа на следењето на комуникацијата и регулацијата на електронската комуникација, е недоволно јасно прецизирана, и остава простор за злоупотреби и нарушување на правото на приватност на граѓаните. Надзор на посебните истражни мерки меѓу кои и следењето на комуникациите е слабо или воопшто не е регулирано со што овластените институции за спроведување на оваа мерка имаат можност за злоупотреби, селективен пристап, арбитрерност и прекршување на човековите права поради неконтролирана моќ на институциите во областа.

Препораки

Воспоставувањето на баланс помеѓу приватниот и јавниот интерес е повеќе од потребно за да може да се испочитуваат истовремено и правото на приватност и правото на информираност или правото на јавноста „да знае“. Со оглед на тоа дека не постои единствена формула по која може да се направи генерална проценка на тоа што е јавен, а што приватен интерес, постигнувањето на балансот е специфично и треба да се врши во секој случај поединечно. Одговорноста во воспоставувањето на балансот е поделена и тоа помеѓу медиумите и надзорните органи кои ги спроведуваат законите за заштита на личните податоци и за слободен пристап до информации од јавен карактер. Оттаму, може да се дадат следните препораки:

Препораки за медиумите и новинарите:

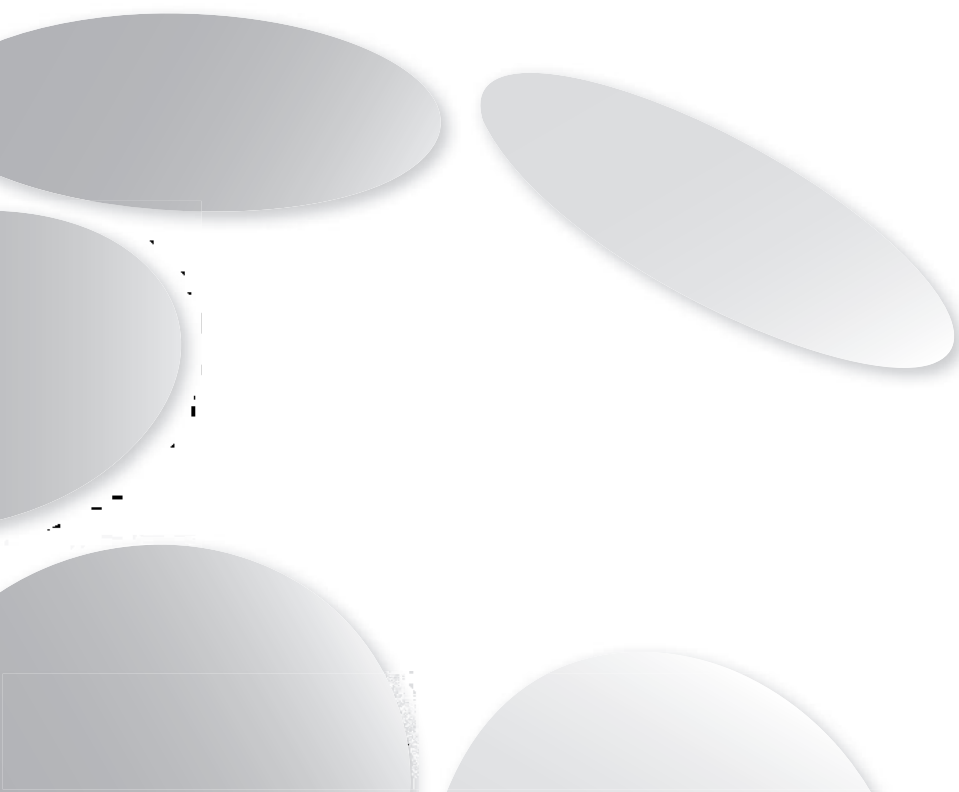
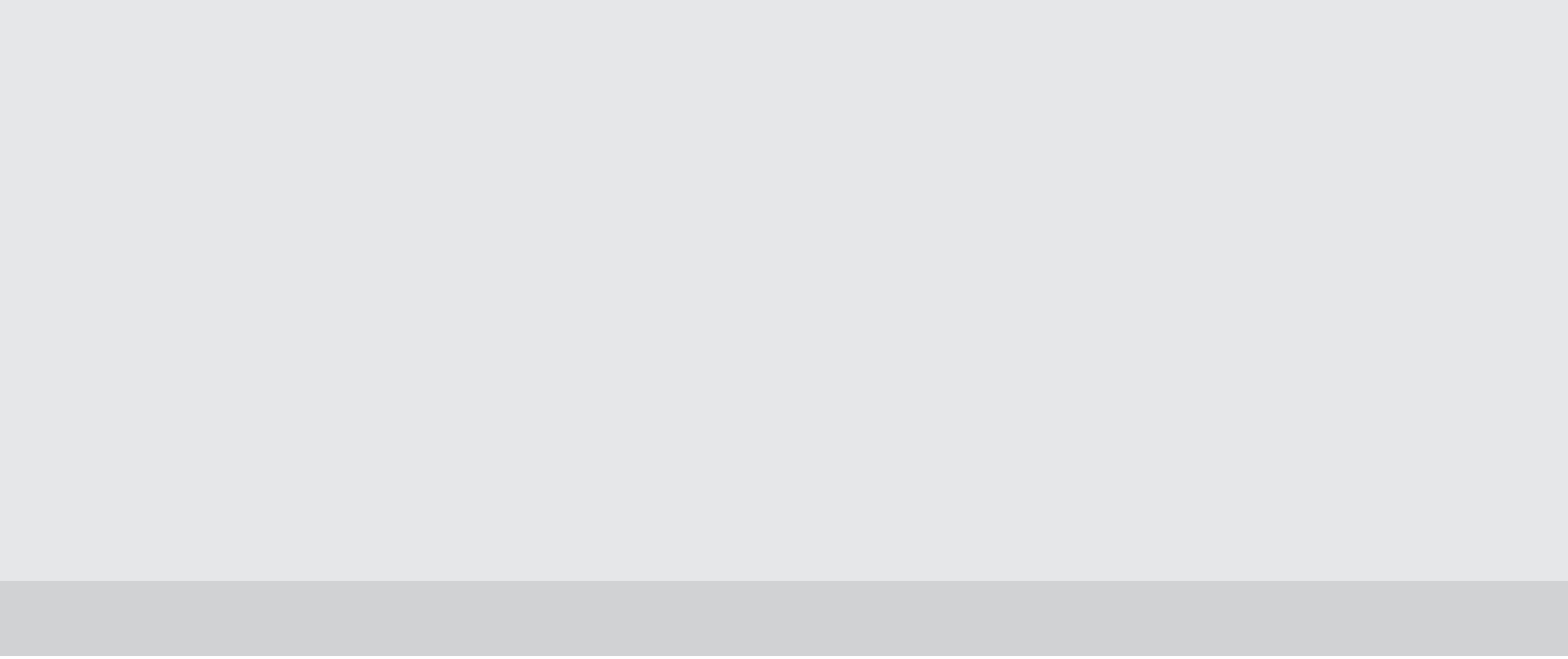
Донесување на интерни политики на приватност – внатрешно фокусирани алатки кои ќе имаат за цел да објаснат на кој начин медиумите ќе ги почитуваат принципите за заштита на личните податоци во случаите кога известувањата содржат лични податоци на лицата за кои се известува;

- Воспоставување на кодекси на однесување – саморегулирачки алатки со кои ќе се дефинираат заедничките правила за медиумите во случај кога треба да се објавуваат приватни информации;
- Утврдување на стандарди за примена на технички мерки во обработката на информациите – заматување на ликови и други лични податоци на лицата за кои се известува, дисторзија на гласови, користење на иницијали наместо цело име и презиме;

- Обезбедување на согласност за објавување на лични податоци од лицата за кои се известува или нивните старатели секогаш кога е тоа возможно.
- Новинарите не треба да преземаат и реобјавуваат содржини од социјалните медиуми и личните профили на корисниците. Дури и во случаи од јавен интерес, тие треба да се стремат да обезбедат согласност од корисниците при објавувањето на такви содржини и информации.

Препораки за Дирекцијата за заштита на личните податоци и Комисијата за слободен пристап до информациите од јавен карактер:

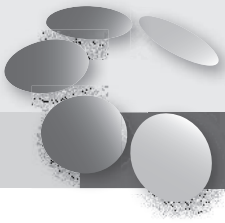
- Дејствување во насока на измени или дополнувања на Кодексот на новинарите и Законот за медиуми. Надзорните органи се тие кои треба да ги посочат слабостите и да предложат усогласување со законите за заштита на личните податоци и слободен пристап до информации од јавен карактер;
- Спроведување на насочени информативни кампањи за подигнување на свеста кај уредниците, новинарите и останатите медиумски работници како еден вид на поддршка за полесно постигнување на баланс помеѓу јавниот и приватниот интерес;
- Редовни едукативни средби со медиумите но и со студентите по новинарство со оглед на тоа дека во ниту еден наставен план на студиите по новинарство и комуникации не е содржан наставен материјал за заштита на личните податоци.

Библиографија

Литература

- Jernej Rovsek, 2005, *The Private and the Public in the Media*, Ljubljana, Institute for Contemporary Social and Political Studies
- Parent, W., 1983, "Privacy, Morality and the Law", *Philosophy and Public Affairs*
- Westin, A., 1967, *Privacy and Freedom*, New York: Atheneum
- Warren, S. and Brandeis, L., 1890, "The Right to Privacy," *Harvard Law Review*
- Fried, C., 1970, *An Anatomy of Values*, Cambridge: Harvard University Press
- Gavison, R., 1980, "Privacy and the Limits of Law", *Yale Law Journal*
- Rachels, J., 1975, "Why Privacy is Important", *Philosophy and Public Affairs*
- Kupfer, J., 1987, "Privacy, Autonomy and Self-Concept", *American Philosophical Quarterly*
- Allen, A., 2011, *Unpopular Privacy: What Must We Hide?*, Oxford: Oxford University Press
- Regan, P., 1995, *Legislating Privacy*, Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press
- Schoeman, F., (ed.), 1984, *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, Cambridge: Cambridge University Press
- Buckley, Duer, Mendel and O'Siochru, 2008, *Broadcasting, Voice and Accountability*, Washington, University of Michigan Press
- Lidija Koman Perenic and the Information Commissioner Slovenia, 2008, *Media and the Protection of Personal Data*, Ljubljana, Information Commissioner Slovenia
- Mendell T., 1999, *The right of the public to know and freedom of entertainment*, Strasbourg, Council of Europe
- Верица Трајкова "Истражување за свеста кај медиумите за подобра имплементација на правото за заштита на личните податоци"
- Олга Ѓуркова "Правото на приватен живот и правото на заштита на лични податоци во Европското законодавство во судир со националната безбедност"
- Марјана Поповска "Правото на приватност низ практиката на Европскиот суд за човекови права" (104/105)
- О'Бојл, Варбрик, Харис, 2009, стр. 363, 408 и 413
- Stephen Whittle, Glenda Cooper, Reuters Institute at Oxford University, "Privacy, Probity and the Public Interest", 08 July 2009
- Новица Наков, Колумна "Окамовиот меч за прислушувањето" 04 Јули 2015
- Мирјана Најчевска, Колумна "Закон за заштита на приватноста – Кога Уставот ќе стане "тоалетна хартија"
- Горан Наумовски, ПлусИнфо, "АЕК: Ние реагираме ако има проблем помеѓу МВР и операторот, не контролираме дали има неовластено прислушување", 13 Февруари 2015
- Изјава на Павле Трајанов, вест на Катерина Блажевска "Контролата на прислушувањето еднаква на – нула!", ДојчеВеле, DW, 13 Октомври 2014
- Гордан Калаџиџиев, "Ерозија на приватноста во Република Македонија", Кон измените и дополнувањата на Законот за електронски комуникации, 2010
- Изјава на Уранија Пировска, Хелсинш-

ки Комитет за човекови права, Слаѓана Божиновска “Законот за следење комуникации раѓа страв”, Радио Слободна Европа, 08 Јуни 2012

- Андреја Богдановски, Магдалена Лембовска - Истражувачки центар Аналитика, “Надзор на следењето комуникации во Македонија: Правејќи го невозможното возможно”, Скопје 2015
- Хелсиншки Комитет за човекови права на РМ, “Контрола врз прислушувањето – Ќе не чува ли некој од чуварите”, Квартален извештај, Декември 2011 – Февруари 2012 година
- Метаморфозис “Водич – Приватноста како основно човеково право”
- Фондација Отворено општество – Македонија, „Надминување на принципите на тајност во работењето на администрацијата“, Скопје, 2013 година.
- Транспарентност Македонија, „Промовирање на транспарентноста и отчетноста во јавните институции“, Скопје, 2012 година.

Случаи од ЕСЧП

- Weber and Saravia v. Germany, December 2006
- Klass and Others v. Germany, 6 September 1978
- Malone v. the United Kingdom, 2 August 1984
- Shimovolos v. Russia, 21 June 2011
- Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) v. Hungary, 14 April 2009
- Axel Springer AG v. Germany, 7 February 2012
- Von Hannover v. Germany (No. 1), 2004
- Von Hannover v. Germany (No. 2), 2012

Регулатива

- Устав на Република Македонија, “Службен весник на Република Македонија” бр. 52/1991
- Закон за заштита на личните податоци, „Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/2005, 103/2008, 124/2008, 124/2010, 135/2011, 43/2014 и 153/2015
- Закон за ратификација на Конвенцијата за заштита на физичките лица во поглед на автоматската обработка на личните податоци, “Службен весник на Република Македонија” бр. 7/2005
- Законот за ратификација на Дополни-

телниот протокол кон Конвенцијата за заштита на физичките лица во поглед на автоматската обработка на личните податоци, во врска со надзорните тела и прекуграичниот пренос на податоци, “Службен весник на Република Македонија” бр.103/2008

- Закон за слободниот пристап до информациите од јавен карактер, „Службен весник на Република Македонија“ бр. 13/2006, 86/2008, 6/2010, 42/2014 и 148/2015
- Закон за електронските комуникации, „Службен весник на Република Македонија“ бр. 39/2014, 188/2014, 44/2015 и 193/2015
- Закон за изменување и дополнување на Законот за електронските комуникации, Службен весник на Република Македонија бр 83/2010
- Закон за следење на комуникациите, „Службен весник на Република Македонија“ бр. 121/2006; 110/2008 и 116/2012
- Закон за заштита на приватноста, „Службен весник на Република Македонија“ бр. 196/2015
- Закон за медиумите, „Службен весник на Република Македонија“ бр. 184/2013 и 13/2014
- Одлука на Уставен суд Закон за електронски податоци 2010, У.бр.139/2010, 15.12.2016
- Европска Конвенција за човекови права
- Повелба за фундаменталните човекови права на ЕУ
- Кодекс на новинарите на Република Македонија

Интернет извори

- http://www.ip-rs.si/fileadmin/user_upload/Pdf/smernice/Media_and_the_Protection_of_Personal_Data.pdf
- http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
- <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>
- www.dzlp.mk
- www.coe.int/dataprotection
- <http://mediawatch.mirovni-institut.si/eng/mw16.htm>
- <https://freedomhouse.org/report/freedompress/2015/macedonia>

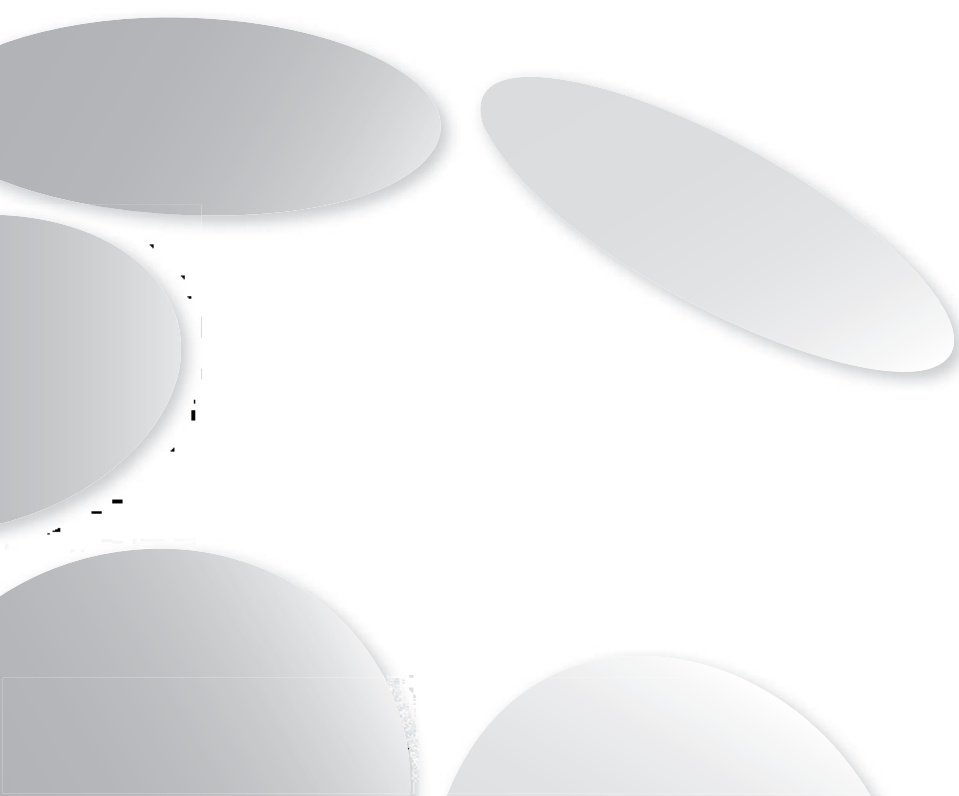
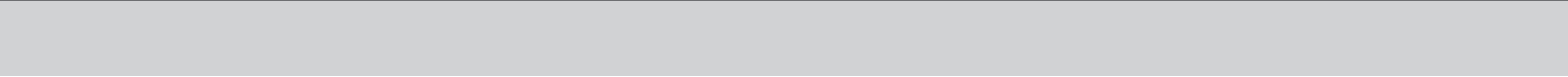
За издавачот

Институтот за комуникациски студии (ИКС) е основан од Високата школа за новинарство и за односи со јавноста во 2013 година. ИКС е водечка научно-истражувачка организација во областа на студиите по новинарство, медиуми, односи со јавност, политичка комуникација и корпоративно комуницирање. ИКС во Македонија има двоен фокус: со академските и применетите истражувања да ја унапредува науката и да им биде поддршка на практичарите; и преку постдипломските студии да изгради мрежа на млади истражувачи кои ќе ги зајакнуваат столбовите на овие научни дисциплини.

Институтот е акредитиран за спроведување на постдипломски студии во две области: Менаџирање на стратегиски комуникации и Менаџирање на медиуми и мултимедија. Поврзувањето на процесот на настава и учење со научноистражувачката дејност му овозможува на Институтот да го поттикнува развојот на млади кадри во истражувачката дејност и да го унапредува процесот на создавање и ширење на знаењето.

Институтот ги има следниве основни цели:

- Развивање академски и применети истражувања кои ќе го надградуваат знаењето во сферата на комуницирањето, медиумите и односите со јавноста;
- Градење темелна истражувачка база која ќе биде користена за процесот на образование во областа на комуницирањето, медиумите и односите со јавноста;
- Промовирање иновативни идеи во истражувањата што се поврзани со потребите на индустријата;
- Поттикнување на развојот на младите кадри во истражувачката дејност преку вклучување на студентите и на младите истражувачи во оваа област;
- Публикување на резултатите од истражувањата за актуелни теми и прашања со цел да придонесе во јавната дебата и во градењето на политиката во областите во кои работи ИКС.

За проектот

Институтот за комуникациски студии (ИКС) го имплементира проектот под наслов „**Изразување на јавниот интерес: зголемување на моќта на медиумите и граѓаните во штитењето на јавните политики во Македонија**“. Во рамки на проектот ИКС (1) ќе креира анализи и документи за јавни политики и ќе организира дискусии по нив, (2) ќе развива уредувачки упатства за штитење на јавниот интерес наменети за редакциите, вклучувајќи и тест за јавен интерес и (3) ќе ги поттикнува граѓаните и експертите на активно учество во јавната сфера преку блогот *Res Publica*.

Преку анализи, дискусии и документи за јавни политики, ИКС ќе обезбеди јасна претстава за клучните аспекти на јавниот интерес, на пример, како граѓаните можат да влијаат врз креирањето на политиките, како новинарите известуваат за теми и прашања од јавен интерес, балансирањето на јавниот интерес во однос на човековите права, улогата на судиите и одговорноста на Владата во штитењето на јавниот интерес.

ИКС ќе креира генерално упатство за новинарство од јавен интерес, што ќе содржи и тест за јавен интерес, со цел да се заштити јавноста од несовесно новинарство

и незаконски медиумски практики, и да се врати довербата на граѓаните во медиумите. Со упатството ќе се постават стандарди за производство и презентирање на медиумски производи. Исто така, ќе се обезбедат совети за медиумските професионалци за справување со уредувачките предизвици и продуцирање на содржини на највисоко етичко ниво кога се работи за јавниот интерес. Тестот за јавен интерес ќе ги оспособи новинарите како да постапат кога имаат дилеми околу известувањето за благосостојбата и безбедноста на јавноста. Институтот ќе работи директно со пет медиуми на национално и регионално ниво за развивање на редакциските упатства за уредувачка политика и продукција.

За да се достигне поширока публика, ИКС ќе користи посебно развиена веб платформа *Res Publica* (respublica.edu.mk) на која ќе ги поттикнува граѓаните, новинарите и експертите да пишуваат блогови и да дебатираат за прашања од јавен интерес. На овој начин, ИКС ќе креира професионална мрежа која во континуитет ќе анализира и ќе ја запознава јавноста со проблемите од јавен интерес.

Проектот е поддржан од Британската амбасада во Скопје.

Белешка за авторите

ЕЛЕНА СТОЈАНОВСКА е магистер по комуникации со долгогодишно искуство во областа на заштитата на приватноста. Во периодот од 2005 до 2014 година работела како советник за меѓународна соработка и односи со јавноста во Дирекцијата за заштита на личните податоци, а оттогаш наваму како аналитичар во областа. Додипломските студии ги завршила на Правниот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, а магистрирала на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања во Скопје на тема “Влијанието на емитуваните снимки од истражни акции во електронските медиуми врз остварувањето на правото на приватност во Република Македонија”. Се јавува како автор и ко-автор на повеќе стручни публикации за заштита на личните податоци во одделни области, анализи и истражувања кои се однесуваат на примената на регулативата за заштита на личните податоци. Покрај правото на приватност во нејзиното поле на интерес се и медиумската регулатива и информациско – комуникациските теории.

ЈОВАНА АНАНИЕВСКА дипломирала на Правниот факултет “Јустинијан Први” при Универзитетот “Свети Кирил и Методиј”. Своето образование го продолжува на Мастер програмата Еразмус Мундус во областа меѓународно и европско право на факултетот “Луј Пастер” при Универзитетот во Руен, Франција и Лисабонскиот правен факултет, при каточичкиот Универзитет во Португалија. Магистрира на тема “Европската легислатива и заштитата од дискриминација по основ на попреченост”. Во граѓанскиот сектор се приклучува како волонтер во разни организации кои покриваат теми од областа на дискриминацијата за лицата со попреченост. Од 2012 до 2014 работи како координаторка и правна советничка во ЛГБТИ Центарот за поддршка, подружница на Хелсиншкиот комитет за човекови права. Во 2013 година започнува да работи во областа на приватноста специфично кај маргинализирани заедници. Нејзино поле на интерес е дигиталната безбедност, заштитата на сензитивни податоци и алатки за зголемување на приватноста на интернет.

**ПРИВАТНОСТ, ИНФОРМИРАЊЕ, И ЈАВНИОТ ИНТЕРЕС:
ПРАВОТО НА ПРИВАТНОСТ НАСПРОТИ
ПРАВОТО НА ЈАВНОСТА ДА ЗНАЕ**

ДОКУМЕНТ ЗА ЈАВНА ПОЛИТИКА

ИЗРАЗУВАЊЕ НА ЈАВНИОТ ИНТЕРЕС

Зголемување на моќта на медиумите и граѓаните
во штитењето на јавните политики во Македонија

British Embassy
Skopje

И Н С Т И Т У Т

ИКС

ЗА КОМУНИКАЦИСКИ СТУДИИ

Јуриј Гагарин 17-1/1
1000 Скопје, Македонија
Т. +389 2 30 90 004
info@iks.edu.mk | www.iks.edu.mk